

Driemaandelijks tijdschrift
zeventiende jaargang nummer 1
maart 1994

Orgelkunst

Inhoud

		blz.
Andermaal een Lovaert-orgel geïdentificeerd	<i>A. Fauconnier & P. Roose</i>	3
Muziek en orgel in de abdij in St.-Truiden	<i>F. Berckenbosch</i>	11
Bachs Preludium en Fuga in a	<i>F. Geysen</i>	21
Over Westvlaamse kosteren gesproken	<i>P. Roose</i>	35
Mededelingen		46
Agenda		48

HET ORGEL TE GONTRODE :

Andermaal een Lovaert-orgel geïdentificeerd

*A. Fauconnier &
P. Roose*

Gontrode is een kleine gemeente in de provincie Oost-Vlaanderen; ze is sinds 1977 opgenomen in de fusiegemeente Melle. De parochiekerk is toegewijd aan de grote Gentse heilige, Sint-Bavo.

De huidige kerk is een bouwwerk in neogotische stijl, opgetrokken in 1855, ter vervanging van een vroeger kleiner bedehuis; ze bestaat uit een éénbeukig schip, klein transept en westertoren.

Het koorgestoelte en de preekstoel dateren nog uit de 18de eeuw, het overige meubilair is hoofdzakelijk 19de-eeuws.

Het vermoeden bestond reeds geruime tijd dat het orgel een werk was van de Nevelse orgelmaker Lovaert; hoedanook was het een belangrijk historisch document, dat op voordracht van het Bestuur Monumenten en Landschappen beschermd werd als monument, door het Koninklijk Besluit van 19 aug. 1980.

Het vermoede auteurschap werd vorig jaar bevestigd na een zoektocht in het kerkarchief door pastoor H. van Hoyweghen : daarbij kwam het bouwcontract van 1834 aan het licht; het wordt hier in bijlage gegeven.

De auteur van het oorspronkelijk instrument is dus Leonard Lovaert, gevestigd in Nevele, en aan wie reeds degelijk studiewerk werd gewijd door Gh. Potvlieghe, onder auspiciën van de heemkundige kring «Het Land van Nevele».

In het orgelcontract is bepaald dat de orgelkast door het kerkbestuur zou geleverd worden, maar een schrijnwerker wordt daarbij niet vernoemd; een naaminscriptie «Petrus Dauwe» binnenin het meubel laat ons evenwel veronderstellen dat deze persoon de maker ervan is.

Het contract werd afgesloten in het voorjaar van 1834, en vermits het een klein instrument betreft mag men aannemen dat het nog in hetzelfde jaar geplaatst werd.

Beknopt geven we de verdere historiek :

- tot 1849, onderhoud door L. Lovaert;
- vanaf 1850, onderhoud door Venneman (orgelmakers? een archiefnota spreekt van «Bouwkundigen te Melle»), tot 1861; zij zijn het die ook het orgel demonteren in 1853, en het later terug opstellen in de nieuwe kerk;
- vanaf 1877 is het onderhoud terug in handen van een der zonen van Lovaert;
- tussen 1888 en 1900 is het werk in handen van J. Vergaert (Gent);
- binnen de orgelkast de inscriptie : «*B. Godefroid / Pere et fils / facteurs d'orgues / Audenarde / 1937-1939*»;
- verder zij geen gegevens meer beschikbaar, behalve het kaartje dat op het orgel bevestigd is : «*Déplacement et / Ventilateur / H. Laureys Gand*».

INSTRUMENT

Dispositie

■ Trompette basses	Trompette dessus ■
■ Doublette	Fourniture ■
■ Prestant	Flute ■
■ Quinte	Bourdon ■
■ (leeg)	
+ een klein ■ (leeg)	

manuaalomvang : C - f'''

(geen pedaal)

Klaviatuur

Is ingebouwd aan de rugzijde. Het oorspronkelijk klavier lag ca. 8,3 cm lager, maar omdat de voet van het meubel ingekort werd, is de klavierligging thans hoger.

Het huidige klavier werd in 1888 door Vergaert geplaatst, maar was luidens volgende inscriptie door een gespecialiseerd atelier gemaakt :

- P. De Schamphelaere* (← opgestempeld)
Nr. 533 (← handgeschreven, inkt)
à Gand (← eveneens gestempeld)

Het raamwerk is in eik, zwartgekleurd; de bakstukken zijn belegd met finer in verstek waarin twee bleke biezen (vermoedelijk in esdoorn) zijn ingelegd.

De toetsen zijn uit lindenhout; er is lichte houtwormaantasting; eiken frontons. Thans nieuw plastic toetsbeleg (1954?). De registertrekkers zijn betrekkelijk klein van formaat.

Pijpwerk

Vooraf willen we opmerken dat de sier-façade die thans vóór het oude orgelmeubel opgesteld staat, enkel metalen stomme pijpen bevat.

De huidige toonhoogte is als volgt vastgesteld :

toets a' = g#' aan 439,5 Hz bij ca. 18° C (gemeten met een toestel van het merk Korg, op batterij).

+ frontpijpwerk :

opstelling :

c#° B A c#° d#°	d° c° G# A# D
x° c#° b° a° g° f° c	e° f#° g#° a#° c' x

(onderlijnd = Doublette / overige = Prestant / x = stom)

De twee stomme pijpjes zijn verdwenen.

Alle pijpen hebben spitse bovenlabia; in de twee zijvelden met opgeworpen onderlabia, in het middenveld met ronde onderlabia. De steminrichtingen zijn beschadigd, o.m. door latere toonophoging.

+ binnenpijpwerk :

In het Lovaert-pijpwerk zijn geen lengte-incirkingen aanwezig; de corpuslengten blijken evenwel grotendeels origineel gebleven te zijn.

In origine was er gestemd met de stemhoorn, thans zijn er nogal wat stem-insnijdingen aanwezig.

Prestant 4 : De 4 + 4 grootste pijpen (C-G) zijn in eik van uitstekende kwaliteit; met loden stemlap aan de bovenrand; C, D, D# en E zijn gekropt. (Nota bene : enkele van de kropspingen zijn gemaakt geweest omwille van de inkeping in het dak van de orgelkast; de kast stond waarschijnlijk ooit ingewerkt rond een plafondbalk).

Het vervolg van de bas bestaat uit frontpijpen, cfr. supra. Vanaf d' metalen binnenpijpen; hoog loodgehalte, zeer dunwandig; kleine kernprikjes; de corpuslengte is ongeveer origineel gebleven, geen incirkingen aanwezig. De c''' is een vreemde pijp (romantische factuur).

Bourdon 8 : Baspijpen in eikenhout, met aangeliemde voorstellen. De toonhoogte werd vermoedelijk licht verhoogd.

De grootste houten pijpen staan thans opgesteld vóór het oude orgelkastje, achter het nieuwe front; van deze pijpen is de houten voet verdwenen en vervangen (waarschijnlijk in

1954) door plastic-slang die als voet en conduct dient.

Links D-G# (naast de D zou de C moeten staan, doch deze is thans verdwenen), rechts C#-G.

De daaropvolgende houten pijpen staan binnenin de orgelkast : rechts A, c#° en B; links A#, c° en d°. Pijpen met achtkantige voeten, puntig toelopend.

Verder op de windlade, vanaf d#° : metalen gedekten met hoeden. Regelmatig met schuine kernprikjes, origineel; corpora misschien licht ingekort.

Doublette 2 : De 3 grootste pijpen staan in het front (cfr. supra), de rest op de lade. Iets wijdere mensuur in het hoogste octaaf; thans zeer open gestemd.

Flute 4 : In het groot octaaf metalen gedekten; constructie en mensuur zoals bij Bourdon 8. Vanaf c#° roergedekt, roertjes zeer beschadigd, licht ingekort; $\varnothing$ roer = $1/4$ à $1/3$ $\varnothing$ corpus, L roer = $1/2$ L corpus. Vanaf f#° conische pijpjes, met baardjes, $\varnothing$ boven = $1/3$ $\varnothing$ onder, niet ingekort doch thans met stem-insnijdingen.

Quinte 2 2/3 : (Ter memorie : dit register was niet voorzien in het bouwcontract). Qua constructie een zeer enge Nasard. In het groot octaaf gedekt met hoeden, nog enger van mensuur dan de Fluit 4. Vanaf c#° roergedekt, met zeer fijne roertjes, $\varnothing$ roer = $1/5$ à $1/4$ $\varnothing$ corpus, L roer = $1/4$ à $1/2$ L corpus. Vanaf f° cilindrische open pijpjes.

Fourniture 2 r : De mensuur is eng; de nogal felle klank resulteert o.m. uit de soms totaal kernsteekloze intonatie.

Samenstelling :	C	g#°	g#'
	2/3	1 1/3	2 2/3
	1/2	1	2

Trompet 8, bas en sup. : In origine had men een Clairon 4 v in de bas, thans is er een nieuwe pijpstok voor een 8'-bas : de 12 grootste pijpen zijn nl. een toevoeging van na 1834, doch van goede makelij (het is niet uit te sluiten dat deze wijziging door Lovaert zelf is uitgevoerd). De schalbekers steken een heel eind door het dak van het orgelkastje dat niet voorzien was op een dergelijke pijplengte. Factuur : met eerder opgeronde koppen, stevels met apart aangesoldeerde top.

Vanaf c° staat het pijpwerk uit het groot octaaf van de voormalige Clairon 4 v. Factuur : bekers met bliken onderstuk, thans grijs-groen geverfd, en loden bovenstuk; zelfde

koppen-vorm als bij de Trompet sup., de tongen grotendeels origineel; eendelige stevels (geen aangesoldeerde top). De c#° en d#° zijn thans uitgenomen, één ervan ligt in de voet van de kast.

Het voormalige klein octaaf van de Clairon is niet meer aanwezig.

In de discant 29 originele Trompet-pijpen. Factuur : tinnen bekers; de stevels van de 17 grootste hebben een aangesoldeerde top; kleine voetopeningen.

Windlade

Klassieke sleeplade, onderaan met leder beplakt. Het leder is thans op vele plaatsen doorprikt.

Er is een nieuwe pijpstok aangebracht ten behoeve van de Trompet; aangeschroefd.

Ventielkas met twee inliggende voorlagen; met de staart ingelijmde kleppen, aan de zijkanten geleid door messingstiften.

De frontpijpsokken, brillen en bankjes zijn in eik.

De lade-indeling is als volgt :

C D E F# G# A# | B → chromatisch → f''' | A G F D# C#

Ter informatie enkele afmetingen :

— L 117,3 cm x B ca. 52 cm

— pijpsokken ca. 2 cm dik; nieuwe Trompet-stok 2,6 cm dik

— raamwerk 5,8 cm hoog; tafel 5 mm

— ventielkas 6,5 cm hoog; diepte tot aan voorslag 17,2 cm.

Tractuur

+ Toetstractuur :

Het wellenbord is origineel. Voor het groot octaaf houten wellen, verder metalen welletjes, en in de discant rechtstreekse aankoppeling, ongeveer in waaivorm.

De abstracten zijn in eik; ze werden ingekort wegens de verhoging van de klavierligging.

+ Registertractuur :

Horizontale banken, in eik, met daarop smeedijzeren walsen met aangesmede armen.

Windvoorziening

In een zijdelingse doksaalnis staat thans een magazijnbalg, met een in- en uitslaande plooi; deze balg is niet origineel; weinig magazijnruimte.

De winddruk ligt rond de 85-90 mm WK.

De huidige electro-ventilator is een Meidinger (Basel), van 0,4 pk, 1400 toeren. Het geheel is zeer luidruchtig, want niet in een geluiddempende kist geplaatst.

Vóór 1954 stond het kleine orgelmeubel op een podium van wel 80 cm hoog, waaronder een magazijnbalg was aangelegd die met een handpomp werd bediend. Dit moet wellicht nog de oorspronkelijke windlevering geweest zijn.

De organist zat op dat verhoog.

Orgelkast

Eenvoudig meubel in grenen- of vurenhout.

De inscriptie in potlood, binnenin de kast,

« Petrus Dauwe 1834 »,

verwijst mogelijks naar de meubelmaker.

Twee paneeltjes met fraai bloem-motief liggen in de voet van het meubel; ze zijn waarschijnlijk afkomstig uit de voet vooraan van het oude meubel.

Het meubel staat thans helemaal in een bruin-gele beschildering; in origine was er vermoedelijk een marbrering geleverd. Het blinderingswerk boven de zijvelden is uitgevoerd als gesculpteerde draperieën, wit geleverd.

In de balustrade, vóór het oude orgelmeubel staat een groot niet-functioneel sierfront in neogotische stijl. Dit dateert wellicht uit de tweede helft van de 19e eeuw.

Huidige toestand

Het instrument is niet meer volwaardig bespeelbaar; de toestand is als zeer in verval te bestempelen.

Het onderzoek waarop bovenstaande beschrijving is gebaseerd vond plaats op 11 augustus 1992.

ARCHIVALIA

Kerkarchief Gontrode

Contract voor het orgel, 1834

(fol 1)

Begrooting der orgel van gontrode welke de ondergeteekende pastor borgemeester en Kerk meesters der fabriek van gontrode aldaer woonende by deze bekennen over een gekomen te zyn met d' L:Lovaert orgelmaeker te Nevele, alhier mede onderteekent tot het maeken volgens de ondergeschrevene conditie in de kerk van

gontrode binnen den tyd van zes maenden, eene nieuwe orgel

Voor eers moet er door de Kerk fabryk gemaekt worden een nieuwe casse, met de noodige beeldhouwery volgens het plan door den orgelmaeker verveerdigt.

- 2° *verbind den orgelmaeker te maeken een nieuw secret van 54 gravueren, van droog spiesschen hout vry van eenige alteratie of deurspraeke*
- 3° *Eenen nieuwen abrege & clauwier van jvoor lang van C omleeg tot fa boven de 4 octave saemen 54 touchen*
- 4° *twee (?) blaesbalken hebbende 4 ploeyen met de windbuyzen en alle ander toebehoorten*
- 5° *d'orgel zal moeten bevatten de volgende registers*

1 prestant	4 vt. (waer van de bassen de montereytmaeken, beleyd met orgelthin.
2 bourdon	8
3 doublette	2
4 flyte	2
5 furnituere met twee stemmen yder touche	
6 Claron Bas	
7 trompet superius	
8 tramlant dunf (??) & ventille	

(allesszins geen «ross», d en f zijn duidelijk; misschien is bedoeld *tramlant doux*)

(fol 2)

alle de voorgeschrevene registers zullen gemaekt zyn van orgelmetalique stoffe alle mondkosten, reyzen en verblyf zyn ten laste van den orgelmaeker als voor t'gone zyner knegt of medehulp betreft, de Kerk fabricke zal de transporten om & wederom nevele doen d'orgel gans voltroken en op den oxsael geplasts zal er vooren betaeld worden de somme van negen hondert zevenennegentig frans vyfenseventig centimen. tot onderhoud van welke voorschreven, zyn hier van gemaekt twee geleyke & naer onderteecking der zelve dy elk party een ingetroken op den 18 maerte i834

Leo Lovaert

*De ondergeteekend Bespreken wyder Dat
den orgelmaeker de hier vooren gementioneerde
orgel voor Een Jaer 't zynen koste zal goed
houden zonder Eenig vergeld
te Gontrode 28 Mey 1834*

Bibliografie

Gh. Potvlieghe : orgelinventaris «Het Historisch Orgel in Vlaanderen», deel I, prov. Oost-Vlaanderen, uitg. Rijksdienst voor Monumenten- & Landschapszorg, Brussel, 1974; blz. 364-367.

ALGEMENE BIBLIOGRAFIE

(Bibliografie die vermeld werd in de eerste artikels van Gh. Potvlieghe (cfr. infra sub 1. en 2.) wordt hier niet hernomen).

1. Gh. Potvlieghe : De familie Lovaert, orgel- en beiaardbouwers, extra-aflevering van Het Land van Nevele, juli 1972, 44 blz.
2. Gh. Potvlieghe : Nieuwe gegevens over het werk van de orgelmakers Lovaert, in Het Land van Nevele, juli 1972, afl. 4, blz. 209-227.
3. Gh. Potvlieghe : De orgelmakers Lovaert, in De Praestant, jg. XXI, Tongerlo, 1972, blz. 66-67.
4. A. Janssens : Nog over de orgelbouwer Leo Lovaert, in Het Land van Nevele, 1973, afl. 1, blz. 17-18.
5. X. : Recital op het Lovaert-orgel te Poesele, in Het Land van Nevele, 1973, afl. 2, blz. 110-112.
6. J. Taeldeman : Een Lovaert-fonds ? in Het Land van Nevele, 1973, afl. 2, blz. 112-113.
7. Gh. Potvlieghe : De orgelmakers Lovaert, in De Mixtuur, nr. 14, Schagen (NL), juli 1974, blz. 264-266.
8. Tijdschrift De Mixtuur, Schagen (NL), nr. 15, nov. 1974; op de frontpagina (blz. 285) reproductie van een foto met onderschrift «Historische foto van de organist te Deurle, aan het vroegere Lovaert-orgel».
9. Gh. Potvlieghe : Lovaert-orgels, in De Mixtuur, Schagen (NL), nr. 15, nov. 1974, blz. 294-301.
10. Gh. Potvlieghe : Lovaert, in Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen, deel IV, Brussel, 1974, blz. 218.
11. Gh. Potvlieghe : orgelinventaris «Het Historisch Orgel in Vlaanderen», deel I (Oost-Vl.), uitg. Rijksdienst voor Monumenten- & Landschapszorg, Brussel, 1974; zie blz. 94, 102, 109, 141, 160, 194, 252, 301, 315, 341, 351, 365, 366, 380, 403, 415, 420, 469 en 475.
12. J. Luyssaert : De familie Lovaert, orgel- en beiaardbouwers, in De Autotoerist, 1978, blz. 529.
13. G. Van Bockstaele : Het Lovaertorgel te Moerbeke (Geraardsbergen), in Het Land van Aalst, 38° jg., nr. 5-6, 1986, blz. 278-285.
14. R. Buysse : Een Lovaert-orgel te Lemberge, in Het Land van Nevele, 1989, afl. 1, blz. 66-71.
15. P. Roose : Addenda bij de geschiedschrijving over de orgelmakers Lovaert, in Het Land van Nevele, jg. XX, afl. 4, dec. 1989, blz. 301-306.

Muziek en Orgel in de abdij te St.-Truiden

Flor BERCKENBOSCH

De benedictijn Guido van Arezzo (+995 ± 1050) zal er zich niet bewust van geweest zijn. Hij had de muzieknotatie geperfectioneerd, de solmisatiemethode uitgevonden plus een pedagogisch hulpmiddel bij het memoriseren bedacht, het zogenaamd handzigen. De abdij in St.-Truiden was er als de kippen bij om zijn nieuwe methode in praktijk te brengen. We zijn in 1091. De monniken hier waren ook benedictijnen... Mogelijk was de communicatie tussen Arezzo en St.-Truiden nog sneller!

Abt Diederic wist de knappe jonge monnik Rodulf - nog steeds op zoek naar een vaste standplaats na een verblijf bij het paleis te Aken - voor zijn abdij in St.-Truiden te strikken. Hier zou hij de schoolknapen onderrichten in tucht en wetenschap.

« De knapen, die nauwelijks in staat waren 'musa' te verbuigen, leerde hij niet alleen zich in Latijns proza uit te drukken, maar zelfs een gedicht samen te stellen. Deze leeropdracht was voor hem wel een zware opgave, want hij kon geen Diets spreken (hij was geboren in Moustier, een dorpje bij de Samber) en enkele kinderen, die nog niet zolang op school waren en van huis uit Diets spraken, konden hem niet verstaan wanneer hij Latijn of Waals sprak. Onverdroten ijver kwam evenwel al deze moeilijkheden te boven en binnen het jaar bereikte hij dat ze taalkundig voldoende gevormd waren om moeiteloos te begrijpen wat hij voorlas. Hij onderwees hen ook in de muziek volgens de methode van Guido van Arezzo, hij voert deze methode bij ons in en tot verbazing van de ouderen, bereikt hij dat zijn leerlingen, alleen op zicht, dadelijk konden zingen, wat ze nooit hadden horen voorzingen ».

De abdijskroniek, die we hier aanhaalden in een vertaling uit het Latijn, vertelt verder hoe Rudolf eigenhandig een « Graduale » samenstelde : hij bewerkte zelf het perkament, tekende notenbalken en noten, schreef en verluchtte de tekst. De gezangen begeleidde hij - nog niet op een orgel - maar op een monochord. Orgels waren toen (zo goed als) nog niet beschikbaar. Sinds 826 had Aken (de opvolger en zoon van Karel de

Grote, Lodewijk de Vrome) een copie van het orgel dat Pepijn de Korte in 757 als geschenk had gekregen van de Byzantijnse keizer Constantijn V. Op zoek naar een zinvol en verdiept kloosterleven leefde Rudolf 8 jaar in Aken en, musicus als hij was, kon het niet anders of hij moet het Akense orgel gezien en gehoord hebben. Een instrument in die dagen, handig en niet duur, was het monochord, waarmee ook Guido van Arezzo al vertrouwd was. In de 11e eeuw kon dit oorspronkelijk één-snarig instrument reeds met 3 snaren uitgerust zijn en met meerdere (vaste) kammen, zodat een (volledige?) toonladder al kon gespeeld worden. Voor Rodulf was dit monochord een prima hulp als de St.-Truidense liturgische gezangen afweken van de melodieën waarmee hij vertrouwd was.

« Zelf was hij bij alle kooroefeningen, nacht en dag, plichtsgetrouw aanwezig en zijn zorg om de gebeden melodius en harmonieus te laten psalmodiëren liet niet af » (Abdijkroniek). De abdij was een belangrijk muzikaal, literair en cultureel centrum. Het zal niet louter toeval zijn dat abt Columbanus een *Planctus Caroli* « A solis ortu usque ad occidua » (een klaagzang op de dood van Karel de Grote +814) componeerde. Hij zal er zich evenmin van bewust geweest zijn dat hij hiermee het allereerste geschreven muzikaal document van ons land achterliet (nu in de 'Bibliothèque Nationale' van Parijs). Ook Rodulf componeerde zelf. Hij liet ons een gregoriaans officie van St.-Trudo (handschrift nu in Luikse universiteit). Abt Wiric (1155-1180) wist ook van muzikale wensen: hij was een uitstekend zanger en dirigent. Op Pinksterdag 15 mei 1159 dirigeert hij te Cremona in internationaal gezelschap tijdens de pauskroning (van tegenpaus Victor IV) de hoogmis.

De abdijkroniek: « Toen de geestelijken van boven de Alpen - Germanen, Fransen, Engelsen en anderen, die uit verschillende landstreken gekomen waren - van de paus toestemming hadden gekregen om de mis op te dragen volgens hun eigen ritus, dirigeerde Wiric, op verzoek van de paus, het koor, omdat zijn aangename, welluidende stem het gehoor van allen wist te bekoren ».

Het scriptorium van de abdij gonsde van de activiteit: liturgische handschriften, bijbels, kronieken, profane en vrome literatuur zijn nu nog de getuigen. De abdij bezit het paradepaard van de Middelnederlandse literatuur: het oudste (+1150)

dierenepos uit onze letteren « Ysemgrimus » (7 boeken, 6674 verzen), voorloper van « Van den Vos Reynaerde ». Uit 1542 dateert « Het leuen van sint-truiden in rhetorijcxsche dichte » of het « Spel van Sint-Trudo », een toneelstuk van Christiaen Fastraets (3562 verzen). Bij de Latijnse versie hoort een vierstemmig motet « In fata dum concesserit » van Johannes Vrancken (zangmeester in de O.L.Vrouwkerk). Het is het enig bewaarde stuk polyfonie, dat bewijst dat er bij bepaalde gelegenheden ook meerstemmig werd gemusiceerd. Dit motet is een soort « engelenkoor » wanneer de ziel van Trudo ten hemel stijgt.

Rond 1610 - abt Remi Watzon keek goedkeurend toe - volgden nog meer heiligenlevens, vrome lectuur als tegengif: « Maer dat te beklaghen is, veel lesen hedendaechs veel lieuer klucht boecken, versierde ende leughenachtighe historien van oneerlijkcke vrijaghien, waer door veel zielen die met het dierbaer bloot ons leefs heeren Jesu Christi ohecocht sijn tot die eeuwigher verdoemenisse ghebracht worden ».

Abt Georges Sarens verrijkt de abdij met een brouwerij en een duiventil (!) (1553), bouwt een nieuwe refter en bibliotheek, plaveit de kloostergang en laat 3 retabels snijden voor de kerk. Maar ook laat hij de liturgische koorboeken herschrijven.

De kroniek: « Orgelspel tijdens de liturgische diensten, dat door zijn voorganger afgeschaffd was, liet hij weer toe, ook wel eens samen met cymbalen tijdens feestelijke maaltijden ».

Ging het hier over 2 verschillende orgels? Of over een positief, dat zowel in de kerk als in de refter kon geplaatst en gebruikt worden? Stond dit orgel tijdens het beheer van zijn voorganger Willem van Brussel ongebruikt te verkommeren? Hoezeer leed cantor en koster Trudo van Gembloers (†1582) hieronder?

In 1589 onder abt Leonard Betten werd in toepassing van de besluiten van het Concilie van Trente (van 1545 tot 1563) in de abdij een seminarie geopend, waarvoor de monniken-leraars hun diploma gingen behalen aan de universiteiten van Keulen en Leuven. Ook de muziek in de abdij maakte de ontwikkelingen mee. In de abdijkerk, die in 1655 een barokgevel kreeg waarvan de oude poort vandaag nog bestaat, stond een indrukwekkend orgel van 4 klavieren en pedaal met 39 registers. Die enorme ruimte - sinds de 11e eeuw spijs vernietigende branden nog steeds dezelfde - 94 meter lang (tweemaal de lengte van

de seminariekerk, die in 1975 uitbrandde !) kon best zulk monumentaal orgel gebruiken. (Zie dispositie fac simile).

<i>Groot Orgel</i>		<i>Positive</i>		<i>Recit</i>		<i>Echo</i>	
17 stemmen		12 stemmen		4 stemmen		6 stemmen	
Praest.	8 v.	Praestant	4 v.	Praestant	4 v.	Praestant	4 v.
Bourd.	16 v.	Bourdon	8 v.	Bourdon	8 v.	Bourdon	8 v.
Bourd.	8 v.	Flute	4 v.	Cornet		Doublette	2 v.
Montre	4v.	Doublette	2 v.	Trompet	8 v.	Cornet	
Dcuble	2 v.	Larigot	1 v.			Mixtuur	
Gros Nazart		Nazart				Cromh.	8 v.
Quart Nazart		Tierce					
Nazart		Sexquialtra					
Tierce		Mixtuur					
Gr. Tierce		Trompet	8 v.				
Cornet		Cromhorne	8 v.				
Sexqualtra		Voxhum.	8 v.				
Cimbale		Rossignolles					
Fourniture							
Bomb.	16 v.						
Tromp.	8 v.						
Clairon	8 v.						

Deze dispositie werd genoteerd in 1774 (in « DISPOSITIEN der merkwaardigste KERK-ORGELEN » van Joachim Hess, organist en klokkenist te Gouda, uitgegeven in 1774 en herdrukt in 1945).

Hess vermeldt niet eens de orgelbouwer: Jean-Baptiste Le Picard uit Luik. Jean-Baptiste is de derde generatie en een hoogtepunt in het Le Picard-familie-orgelbouwersbedrijf dat uit Noord-Frankrijk stamt en waarvan hij met zijn vader Philippe (de jongere) een Luikse afsplitsing vormt.

Via Jean-Baptiste Forceville (†1739) en zijn leerlingen Egidius Le Blas (†1768) en Pieter van Petheghem de oudere (†1793) dringt de Franse barok door tot in de Zuid-Nederlandse orgelbouw in Brabant. In Luik gebeurt dat via de familie Le Picard: Philippe (†1702), zonen Antoine, Joseph en Philippe (de jongere) (†1729) en van deze laatste de zonen Jean-Baptiste (†1779) en Jean-François (†1784). Leerling Guillaume Robustelly (†1793) zet deze stijl nog verder.

Niet alleen geografisch, maar ook stilistisch is het werk van Jean-Baptiste een afsplitsing van de Franse hoogbarok met o.a. een overvloed aan trompetten (5 x in St.-Truiden: 3x trompet, 1x bombarde, 1x clairon) en cornetten (3 x in St.-Truiden).

Abt Jozef Van Herck, die de abdijgebouwen een oppoetsbeurt bezorgde, vond in zijn verfraaiingsroes dat een nieuw kerkorgel daar ook bij hoorde. Deze Jozef Van Herck, die bekend

werd als « bouwabt », liet geen kans onbenut om zijn bouwdrift te koelen. Naast het feit dat deze frivole baroktijd overal inspeelde op modieuze stijlveranderingen, had de abdij te St.-Truiden ook nog de 1100ste verjaardag (in 1757) van haar stichting in zicht.

Jean-Baptiste Le Picard had zich op dit moment een behoorlijke faam opgebouwd met monumentale orgels - met uitwaaiende orgelfronten - in St.-Pierre in Luik (1741), de Cisterciënzerabdij te Herckenrode (Hasselt) (1746), de St.-Kristoffelkathedraal in Roermond (1752) en nog maar pas in de O.L. Vrouwekerk (nu basiliek) in Tongeren (1753).

In dit laatste zelfde jaar - op 17 oktober 1753 - werd in de (nog bestaande) keizerszaal het kontrakt getekend door de abt en Jean-Baptiste Le Picard voor een orgel dat in alle opzichten gelijk moest zijn zowel aan dat van Herckenrode als aan dat van Tongeren.

De orgelbouwer doet voor het uiterlijke orgelmeubel beroep op een schrijnwerker-meubelmaker. Jean-Baptiste Le Picard werkt vaak samen met de Luikse meester-schrijnwerker Louis Lejeune, op wie ook te St.-Truiden beroep werd gedaan. In het kontrakt van de abdij met Lejeune staat dat hij ook de balustrade moest plaatsen volgens tekening en plan van Dom Amand Strengnart, prior van de abdij: « Lowis Le Jeune, maitre menuisier, de la ville de Liège, resident en Agimont, paroisse de St Severin, lequel confesse d'être convenu (...) de faire les caisses d'orgue, avec la balustrade et tous les ornements, nécessaires, hormis les figures, ni d'ourures et que tout l'ouvrage serat bien vernies (...) selon le dessein signé par Monsieur Dom Amand Strengnart, Prieur de la même abbaye... »

Bij de ondertekenaars van dit kontrakt staat ook André Dumont, met wie een derde kontrakt zal gesloten worden voor de opbouw van een marmeren oksaal, ook weer volgens een plan uitgetekend door de prior van de abdij: « ...André Dumont, maitre marberier de Liège, demeurant sur la place des Jésuites, lequel confesse d'être convenu avec Monseigneur L'Abbé de St-Trond (...) de faire les trois arcades dessous l'orgue, signé par Monsieur Le Prieur Amand Strengnart, suivant le dessein, la hauteur des pillages jusqu'au dessus des chapiteaux, bien entendu que les chapiteaux et bas des pillages seront de marbre blanc d'un pieis entiere... » Marmarhandelaar en bewerker

verbindt er zich dus toe drie bogen te bouwen met zuilen, waarvan de kapitelen en voetstukken in wit marmer uit één stuk zijn.

Opvallend is de gelijkenis tussen de VIJF (reeds vermelde) monumentale orgels (Luik, Herckenrode, Roermond, Tongeren en dus nu ook St.-Truiden).

Herckenrode en Roermond moeten volgens het kontrakt gelijk zijn aan Luik (1) (2), Tongeren moet - steeds volgens kontrakt - gelijk zijn aan Herckenrode (3), en St.-Truiden moet zijn zoals Tongeren (4).

Waarschijnlijk een éénmalig feit in de orgelbouwgeschiedenis. Alhoewel... Een restauratieplan uit 1689 voor de kathedraal van Noyon (Fr.) van grootvader Philippe Le Picard lijkt al aardig wat op de « grote vijf » van Jean-Baptiste (43 registers : Groot orgel 19, Positief 12, Echo 6, Cornet séparé 2, Pedaal 4).

En opvolger Guillaume Robustelly copieert in 1772 Jean-Baptiste haast letterlijk nog in het adbijorgel te Averbode (38 registers : Groot Orgel 16, Positief 12, Echo 6, Récit 4), dat slechts 24 jaar later zal worden gekonfiskeerd... En het Robustelly-orgel in de Minderbroederskerk te St.-Truiden uit 1778 is daar dan weer een echo van, (het telt slechts 2 manualen, maar Groot orgel telt weer de - haast obligate - 17 spelen en Positief 13).

(1) De Cisterciënzer monialenabdij te Herckenrode, vertegenwoordigd door Anne Van Croy, abdis, vraagt in haar kontrakt (7 november 1744) een orgel « selon le dessein qu'il (monsieur Jean-Baptiste Le Picard) nous a donné et toutes les clauses et conditions reprises dans les conventions qu'il a fait avec les seigneurs doyen et chapitre de l'église collégiale de Saint Pierre à Liège... »

(2) In Roermond moet schrijnwerker Albertus op den Graeff, zelf uit Roermond, de eikenhouten orgelkast eerst « op sijne kosten transporteren naer de stadt Luyck, ten eijnde van aldaer nauwkeurigh te visiteren ende te examineeren het cassewerck vanden orgel der collegiale kercke van S. Peter aldaer, naer den welcken desen staet gemaect te worden, tot welcken eijnde den Hr Picquaert aengenomen hebbende het maecken van den nieuwen orgel hem aennemer in alles de behulpsaene handt sal leijsten », volgens kontrakt van 1 mei 1750. Uit het ontwerp blijkt dat ook de dispositie teruggaat op St.-Pierre te Luik.

Het orgel wordt over de Maas aangevoerd en er werd gesmeekt om vrijstelling van invoerrechten !

(3) In Tongeren dan weer moet het nieuwe orgel gelijk zijn aan dat van Herckenrode. Kontrakt van 11 september 1750 : « ...pareille en toutes ses parties et aussi bonne que celle qu'il (monsieur Jean Baptiste de Picart) a fait pour la noble abbaije de Herckenrode... »

(4) En eindelijk in de St.-Truidense Benediktijnerabdij wordt « Monsieur Jean Baptiste Le Piccard » in het kontrakt van 17 oktober 1753 gevraagd (voor de vijfde maal) een zelfde orgel te bouwen : « pareille en toutes ses parties et aussi bonne que celles qu'il a fait tant pour la noble abbaye de Herckenrode, que pour le chapitre archidiaconale de Tongres... »

Maar dit laatste orgel in de monumentale reeks van vijf moest Herckenrode en Tongeren net nog overtreffen met een trompet-register in het groot orgel : « ...promettant en outre d'y mettre une trompette de plus que dans les susdittes orgues en qu'il sera posé dans la grande orgue, laquelle il s'oblige d'avoir achevée, transportée et posée à ses frais dans le terme de trois ans... »

Was dit een vleugje ijdelheid, dat gulle bouwheer abt Jozef van Herck parten speelde ?

Maar - tot nu toe onopgehelderd, misschien gewoon de ironie van het noodlot ! - blijkt dat niet St.-Truiden, maar Tongeren één register méér telt, al is het dan geen trompet.

We kunnen ons een beeld vormen van dit orgel te St.-Truiden : van het orgel van Tongeren is het uiterlijke, de orgelkast tot vandaag nog behouden (zie afbeelding). Het St.-Pierre-orgel van Luik zal eertlang heropgebouwd te bewonderen zijn in de St.-Martinbasiliek/Luik (na eerste verhuis in 1805 naar de St.-Paulkathedraal/Luik, dan eind 19e eeuw naar Laveu/Luik in de Salezianenkerk, afgebroken sinds recente aarbeving). En tot 1944 (en hier bestaan dus wel nog foto's van) was het orgel van Herckenrode, - tijdens de Franse Revolutie in de (opgeheven) verlaten abdijkerk tweemaal beschoten en beschadigd - sinds 1804 in oude pracht te bewonderen in de St.-Michielskerk in Leuven (zie afbeelding), waar op 11 mei het oorlogsgeweld toeslaat en het orgel onherstelbaar vernielt. (Ook Roermond was onfortuinlijk : op 20 mei 1892 gaat het orgel verloren door brand bij onweer...)

Opmerkenswaard is dat (van de drie kontrakten te St.-Truiden : met orgelbouwer Le Picard, met schrijnwerker Louis Lejeune en met marmarsteenhouwer André Dumont) bij de twee laatste Jean-Baptiste Le Picard ook « Monsieur le chanoine » wordt genoemd.

Na St.-Truiden maakte hij nog het orgel van de Virga Jessekerk in Hasselt (kontraakt van 25 januari 1754) en dat in de kerk van Chénée (1756). Dan levert hij zijn orgelbouwkunde volledig in... en trekt zich terug te Metz. Terwijl Guillaume Robustelly de Frans-Luikse fakkel van de twee broers overnam, - hij zal ook het abdijorgel te St.-Truiden nog een onderhoudsbeurt geven - zongen Jean-Baptiste (priester sinds 1757) en 5 jaar jongere broer (ook kanunnik) Jean-François het kerkelijk officie in het koor van de kathedraal van Metz. Beiden stierven daar op 73 jaar : Jean-Baptiste in 1779, Jean-François in 1784 (ook nog op tijd om de Franse Revolutie te ontlopen!).

Het orgel in St.-Truiden moest af zijn in 1756, waar dus ook een nieuw marmeren bogenoksaal was gebouwd. Op 25 april 1772 vraagt « Euch. Knapen, Receveur de l'abbaye de St-Trond » aan « Monsieur Robostely, facteur d'orgue proche de l'église de S. Séverain à Liège » in een brief dringend blaasbalgen en orgel te komen repareren. « Comme il y a déjà quelque tems (sic) que les soufflets de notre orgue sont déchirés et ont besoin incessamment de réparation de même que l'orgue », vraagt hij « de vouloir vous rendre ici au plutôt possible, afin que nous ne souffrons de plus grand dommage »...

Al vermeldt het opschrift boven de ingangspoort van de abdij dat ook de verdere 'werken' in 1773 voltooid waren, werden toch nog steeds in de volgende jaren 'versieringen' aangebracht. Zo zien we dat er op 25 juli 1785 nog 20 louis werden uitbetaald aan Jacques Renoz (architect van o.a. 3 koepelkerken en urbanisatieplannen in Luik) « voor maken van de plan voor de tafel van den hoogen autaar met de plan van het pavey voor den nieuwen koor en sijne vacatien (= verplaatsingen) tot dato deses », en dit terwijl het vorig hoogaltaar ternauwernood 30 jaar daarvóór - tegelijkertijd met het nieuwe orgel - was geplaatst.

Ook dit nieuwe altaar zal maar 9 jaar dienst doen tot het fatale jaar 1794. Het Le Picard-orgel zal dan nog maar 38 jaar oud zijn...

In 1794 heeft het abdijorgel in St.-Truiden het lot gedeeld van grote delen van de abdij. De laatste abt Eucherius Knaepen vluchtte in Juli 1794 met een twintigtal monniken naar Duitsland. Hij redde wat nog kon : enkele kostbaarheden, waaronder de relieken van St.-Trudo en enkele manuscripten, maar het orgel was geen portatiefje... De sansculotten samen met ontevreden Truidenaars begonnen de grote plundering. De abdijkerk werd grotendeels door opzettelijke brand vernield. De Fransen koelden hun revolutionaire woede. Wat zij in naam van vrijheid en welvaart aan puin achterlieten, was onbeschrijflijk. Een roemloos einde voor een pracht van een orgel...

Op 4 mei 1797 werden 17 klokken uit de abdijsoren geroofd en naar Maastricht gevoerd. Enkele monniken uit de streek, die niet ver gevlucht waren, keken klandestien van op afstand verbijsterd toe hoe hun roemrijk huis werd toegetakeld : alle marmer uit kerkmuren, altaar en oksaal, weg ! Alle lood en ijzer tot uit de daken, weg ! Alle hout, deuren en vensters tot op de zolders toe, weg ! Letterlijk alles : weg ! Toen op 16 mei 1802 het concordaat (vrijheid van godsdienst) te St.-Truiden plechtig werd afgekondigd, lag de abdijruïne er desolaat bij. De bisschop van Luik Van Bommel had sinds 1831 zijn Klein Seminarie in Rolduc (Kerkrade, Nederland), waar de abdij in 1796 (één jaar vóór die van St.-Truiden) was opgeheven. In 1837 had orgelbouwer Korfmacher uit Linnich bij Aken daar een nieuw instrument afgeleverd. Maar toen in 1839 (verdrag van Londen) ook de scheiding van de 2 Limburgen een feit werd, lag het Klein Seminarie buiten het bisdom Luik. De verlaten abdij van St.-Truiden was een logische en ideale oplossing. Op de abdijsite liet bisschop Van Bommel nieuwe gebouwen en ruimten - met een duidelijke knipoog naar Rolduc - en een nieuwe seminariekerk verrijzen. Pasen 1843 opende het Klein Seminarie daar zijn deuren. Nogal wat inboedel (tot en met de ons nog bekende schitterende koperen koffiekannen !) en ook het Korfmacher-orgel had hij in 1843 nog laten overkomen.

Een eeuw later in de 50er jaren namen we van leraar Leo Bernaerts de muzikale opdracht in het seminarie over : wekelijkse gregoriaanse mis- en vesperliturgie, muziekcursussen en schola (sopranen en alten bij de humanioraleerlingen, tenoren en bassen bij de filosofiestudenten). Directeur Gilbert Dupas stemde zelfs in met ons haast oneerbaar voorstel : de restauratie

van het orgel! D.A. Flentrop, gerenommeerd orgelbouwer en specialist in barokorgelrestauratie realiseerde een waanzinnige droom: hij maakte het Korfmacher-Seminarieorgel in 1955 tot een juweel, een van de best klinkende orgels van het land: een prachtige klank in een grandioze akoestische kerkruimte, een aantrekkingspool voor internationaal vermaarde organisten (Pierre Froidebise, Marcel Druart, Flor Peeters, Gabriël Verschraegen e.a.). In een tijd dat de electropneumatiek nog niet helemaal was afgezworen en de elektrische tractuur nog vurige verdedigers telde, bleef D.A. Flentrop onverstoord rechtlijnig « mechanisch » doordenken. De klassieke, bij tijden weerbarstige houten « sleep » verving hij door een soepele vervangsleep (met patent) van 2 vlottende kunststoflatten verbonden door leren kokertjes en veren. Intonateur Sim Doot was al een goed eind op weg, toen D.A. Flentrop bij een eerste klankkeuring niet vond wat hij horen wilde en het roer helemaal deed omgooien om vanvorenafaan te herbeginnen en zo tot een volledig nieuw klankbeeld te komen. Het resultaat loog er niet om. De brand van 1975 is ook dit orgel fataal geworden. Gelukkig hebben merkwaardige platen- en radioopnamen het lot overleefd.

Vergelijking	Korfmacherorgel met	Flentroprestauratie
	1837 (later gewijzigd) 24 registers	1955 28 registers
Hoofdwerk :	Cornet 5 r Montre 8 Prestant 4 Bourdon 16 Bourdon 8 Flute 4 Gamba 8 Doublette 2 Fourniture 4 r Trompette 8 Clairon 4 bas Clarinette 8 disc.	Cornet 5 r Prestant 8 Octaaf 4 Bourdon 16 Bourdon 8 Fluit 4 Nasard 2 2/3 Superoctaaf 2 Vulstem 4 r Trompet 8 Claroen 4 bas Schalmei 8 disc.
Borstwerk :	Bourdon 8 Salicional 8 Prestant 4 Flute 4 Cor de chamois 4 Voix céleste 8 Flute trav. 8 disc. Flute lointaine 8d. Basson-hautbois 8 Voix humaine 8	Bourdon 8 Wilgenpijp 8 Prestant 4 Roerfluit 4 Prestant 2 Nachthoorn 1 Kwint 2 2/3 (C-e 1 1/3) Terts 1 3/5 (C-e 4/5) Cimbel 2-3 r Regaal 16 Kromhoorn 8

Pedaal :   Soubasse 16
                      Bombarde 16

Subbas 16
Bombarde 16
Fluitbas 8
Octaaf 4
Ruispijp 3 r

Bachs Preludium en Fuga in a.

Frans GEYSEN

Over Bach schrijven is water naar de zee dragen.

Toch zijn er aspecten in zijn muziek die — afgezien van alle esoterische bemoeiingen — bij onthulling of aanwijzing niet door iedereen voor lief worden genomen. In deze laatste optiek gaat het dan voornamelijk over temporele of ritmische kwaliteiten waarvan de sensorische aspecten door overgewenning zijn teloor gegaan of over het hoofd worden gezien of als niet terzake aan de kant worden geschoven.

Een en ander zullen we trachten te actualiseren aan de hand van Bachs Preludium en Fuga in a voor orgel.

Het Preludium is opgebouwd uit drie episodes van 23, 12 en 18 maten van vier kwartnoten (:6 = ± 4,2,3) waarbij de eerste en tweede episode nauw aan elkaar sluiten met overeenkomstig materiaal qua toonhoogte en ritmische uitdijing terwijl de derde episode steunt op een ritmisch-intervallieke figuur uit beide voorgaanden, waardoor samenhang verzekerd wordt tussen fantasierijke tegenstellingen.

In de eerste episode gaat het er het bontst aan toe. Na de tonica-aanhef vertrekt in zigzagformatie van sextakkoorden per vier zestienden een chromatische verglijding over twaalf kwartnoten, van dominant naar dominant, welke laatste omklapt tot dubbeldominant van de dominant naar IV; dit gaat gepaard met een flukse versnelling van vier zestienden naar zes zestienden in twee triolen per kwartnoot, twee maten lang, in op- en neergaande secundenslierten. Ondertussen is de linkerhand bij de actie betrokken en neemt nu de zigzagbeweging letterlijk over maar een octaaf lager en met een subtiële omkering van de bewegingsrichting :

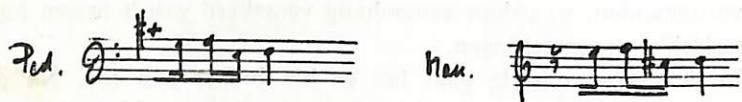

die niet alleen om muzikale redenen 'in de hand' gewerkt wordt maar mede aan de fysiek van de linkerhand schatplichtig wordt gemaakt.

Weer heeft de versnelling in zes zestienden plaats maar dit keer in formaties van gebroken akkoorden, die na een halve maat door een pedaalnoot van twaalf maten wordt ondersteund; kern van deze twaalf maten is het motief in kwartnoten e-f-e-d-e dat een ontlening is aan de bovenste tonen van de gebroken akkoorden uit het begin en dat per maat getransformeerd of getransponeerd wordt; formeel zijn deze twaalf maten grotendeels identiek en vormen ze de lange aanloop naar een volgende versnelling van acht tweeëndertigsten per kwartnoot: twee maten gaan de vingers uit de bol en sluiten daarmee de eerste periode af als een soort clausula. De pedaalnoot anderszijds zorgt ervoor dat een verdeling van negen en twaalf maten ontstaat aangevuld met de afsluitende raas van twee maten.

De tweede episode laat een onderverdeling van vijf, vier en drie maten zien. De vijf maten worden gedomineerd door pedaalactiviteit die een groot deel van de manuaalaanhef van de eerste episode transfereert naar het lage register; naar het einde hiervan wordt een transformatie doorgevoerd naar drie intervallen die overgenomen in het manuaal het begin van de vier maten zal markeren :

twee stijgende secunden op afstand van een dalende kwart, figuur die in de Fuga een belangrijke rol zal spelen. Het pedaal hervat zijn karakteristieke werkzaamheid aan lange notenwaarden; manualiter vallen gebroken akkoorden op in vier zestienden (van de trioën geen spoor meer). Wanneer op het einde van deze vier maten het beginmotief ervan een laatste maal weerklinkt schieten de vingers opnieuw in de vaart der tweeëndertigsten die onweerstaanbaar de resterende drie maten beheersen. De derde episode is de gelijkmatigste en doet geen afbreuk aan de doorstroming van vier zestienden per kwartnoot. Pedaal en

Gontrode (Foto Verreydt).

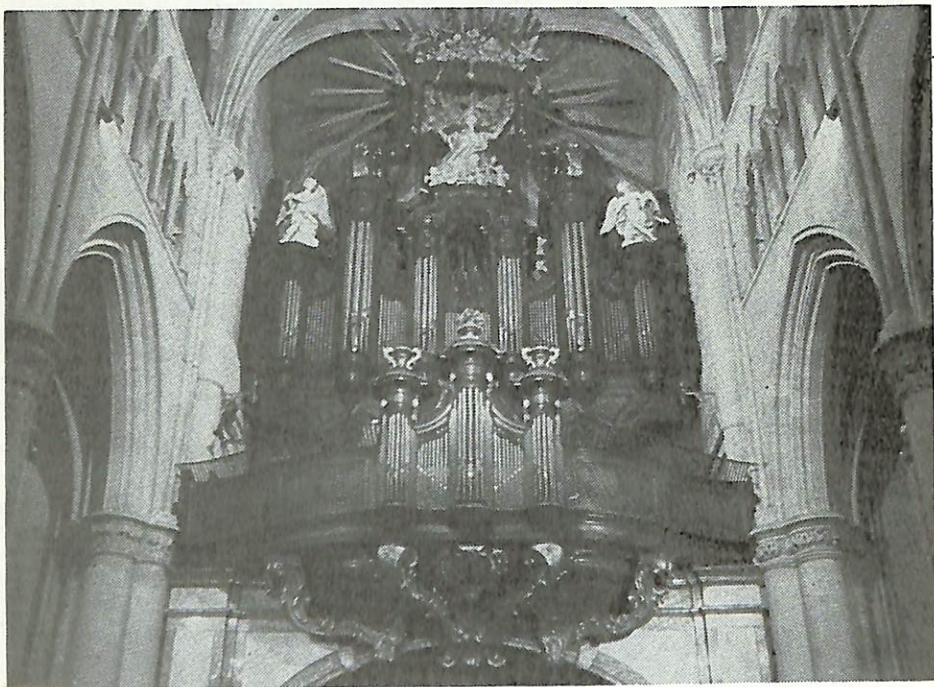

Helmond (Ned.-Limburg) Sint-Lambertus, oorspronkelijk viermanualig orgel zonder pedaal door Guillaume Robustelli (1770), voorheen in de abdijkerk te Averbode. Kastontwerp eveneens van Robustelli.

Leuven, Sint-Michiël, orgel door Jean-Baptiste Le Picard (1744-47), besteld door abdis Anna de Croy voor de abdijkerk van Herkenrode. De kast werd gesneden door de Luikenaar Louis Lejeune. Het orgel werd in 1804 door Adrianus Rochet naar Leuven overgebracht, waar het in 1944 door oorlogsgeweld geheel vernield werd.

Tongeren, O.-L. Vrouw basiliek.
Orgelkast van Le Picard-orgel (Foto F. Berkenbosch uit «Muziekzien»).

manueel komen nu tot interactie door onmiddellijke replieken. Een temporele verdeling van twaalf en zes maten ligt daarbij voor de hand. Opmerkelijk is dat deze episode vertrekt vanuit de paralleltoonard en daarvan gebruik maakt om nieuwe transformaties tot stand te brengen die vanaf de zesde maat het hele verdere verloop zullen bepalen.

Interessant is om de transformaties in het Preludium op een rij te zetten en na te gaan in welke mate ze daarmee het Fugatema nabij komen :

Het transformationele proces is het opvallendst in 2.(ped.) waar het tot dan toe volgehouden profiel uit 1. plots ontregeld geraakt en per vier zestienden geen herhalingen meer toelaat om uit te monden in de twee seconden op kwartafstand. Op basis van deze seconden wordt dan het profiel in 3. tot stand gebracht dat qua bewegingsrichting de omkering geeft van profiel 1. en meteen voor een stuk de krachtlijnen van het Fugatema voortekent.

Mag jeugdige voortvarendheid het Preludium sieren en volle aandacht vragen voor ritmische gedrevenheid, dan is het de werkelijke voorbode van ritmische filigraantechniek en continuele omstuimigheid en ontembaarheid in de Fuga.

De vorm van de Fuga bestaat uit 50, 44,5 en 56,5 maten van zes achtsten. In de eerste geleding begint na 25,5 maten het tema in het pedaal zodanig dat qua tijdsstructuur de tweede en derde geleding bij benadering de vergrotende projectie zijn van de twee helften in de eerste geleding. Immers vormen de twee laatste geledingen samen het dubbele aantal maten van de eerste; dat de derde geleding ogenschijnlijk disproportioneel is valt te wijten aan de dertien maten van het slot die in hun

geheel een verwijzing zijn naar het Preludium. Nemen we deze maten dus op stilistische gronden apart, dan blijven er voor de derde geleiding 43,5 maten over. De projectie is dus enigermate gekrompen of afgebogen om nog ruimte over te houden voor de fulgurante terugblik op het Preludium.

Waar het Preludium de verhoudingen 4-2-3 reveleerde zijn deze in de Fuga grosso modo 5-4-6. In het Preludium stelden we vast dat de twee eerste episodes aaneensloten, in de Fuga de twee laatste geleidingen gezamenlijk de eerste projecteerde. Zodoende krijgen we het volgende beeld :

6-3 voor het Preludium

5-10 voor de Fuga.

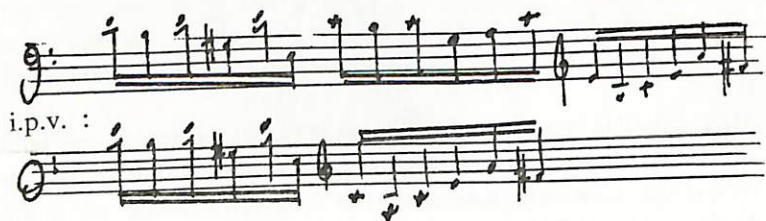
Over de juistheid van deze globale verhoudingen kan moeilijk twijfel bestaan; maar dat de puntjes op de i in de details enig geweld worden aangedaan is ontegensprekelijk.

De reden hiervan is het gevolg van het feit dat de componist deze puntjes bij voortdurendheid laat verspringen. Bekijk de opeenvolging van tematische en diverterende stroken in de eerste geleiding :

tema : 5 5 5,5 4,5 5

divertimento : 4 6 4 4 5 2 maten

Het derde optreden van het thema wordt met een halve maat verlengd omdat de laatste figuur een halve maat verder verschoven wordt :

i.p.v. :

terwijl bij het volgende temagebeuren deze laatste figuur vervangen wordt door het karakteristieke profiel uit het Preludium bestaande uit twee stijgende secunden op dalende kwartafstand, dat het daaropvolgende divertimento inzet :

Bij de start van de tweede geleiding gaat het er zo mogelijk nog

leuker aan toe, want wat gebeurt? Uit het dubbele gebruik van het Preludiummotief dient een heuse tema-inzet gedistilleerd te worden :

staat

voor :

Ook de volgende inzet speelt verstoppertje :

i.p.v. :

waardoor in wezen heel de tweede geleiding als één groot divertimento kan beschouwd worden tegenover globaal genomen de twee buitenste geleidingen; dat hierdoor evenwel geen afbreuk gepleegd wordt aan de eerdere vaststelling nml. dat de tweede en de derde de vergrotende projectie voorstellen der twee helften van de eerste geleiding kan door twee bestatigingen bekrachtigd worden : 1)

eerste geleiding : manueel - / + pedaal

tweede geleiding : manueel

derde geleiding : / + pedaal

waarbij bovendien kan opgemerkt worden dat het pedaal in de eerste geleiding aan grote diverterende activiteit wordt deelachtig gemaakt, wat in de tweede geleiding manualiter wordt verder gezet, terwijl de derde geleiding hoofdzakelijk tematisch is aangelegd wat overeenkomt met het zuiver manueel gedeelte van de eerste geleiding, dus op dit vlak een chiasme bewerkstellend. 2) Waar in de eerste geleiding het thema vijfmaal wordt aangewend, komt het in de tweede geleiding viermaal, in de derde driemaal voor met grote overeenkomsten tussen de tweede en derde geleiding wat modulatorisch plan betreft en wat aangaat de transformaties van het tegentema.

In deze derde geleiding worden we evenwel eens te meer als het ware bij de neus genomen en op het verkeerde been gezet. Bekijk het begin :

Je veert recht bij het signaal in het pedaal maar de reële inzet komt in de linkerhand een maat later. De volgende maal is het nog spitanter : nu krijgen we per maat twee inzetten van het tema, eerst in de alt (m.113), dan in de sopraan (m.114), maar de eigenlijke inzet doet zich voor in de tenor van maat 115 en de helft van 116, waarna men voor het vervolg op de alt is aangewezen om nog te zwijgen van de daverende aansluiting in het pedaal !

Hoe merkwaardig deze tematische omzwervingen ook zijn, het is niets vergeleken met de transformaties die het tegentema overkomt. De kern ervan lezen we na de kop van het tema in de maten twee, drie en vier volgend bij de tweede inzet :

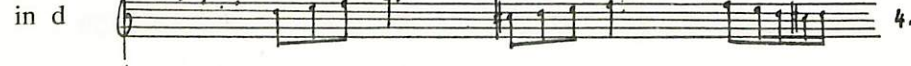
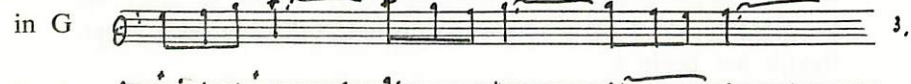
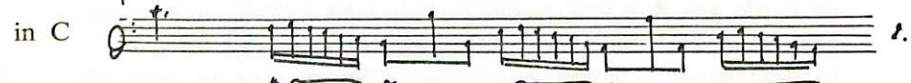
een sekvens in drie stappen, telkens een secunde lager. Bij de vijfde inzet wordt de transformatie aangevat aldus :
i.p.v. :

krijgen we :

die het diverterende karakter benadrukt en op de tweede geleiding vooruitloopt. Hierin zijn de vier metamorfosen als volgt, vergeleken met het eerste verschijnen van het tegentema :

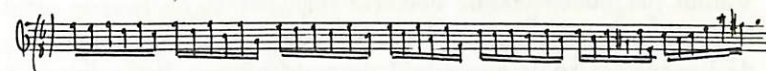
Tot zover de tweede geleiding. In het vooruitzicht van de tematische derde geleiding stellen we ons helemaal in op een normalisering van het tegentema. Vergeet het.

waarbij in de laatste twee gevallen dient rekening gehouden met syncopische werking in andere stemmen. Desalniettemin stellen we vast dat het reductieproces van het tegentema tot het minimum, tot de limiet wordt doorgevoerd waardoor het lijkt alsof het tema alsommeer alleen komt te staan. Niets is minder waar, want hoe meer het tegentema uiteenvalt hoe rijker en fantastischer de hele harmonisatie van het tema wordt ontvouwd.

Het zal bij een aandachtige lezing zijn opgevallen dat bij bovenstaande referentiele kaders de metrische steunpunten steeds maar van plaats veranderen. Welnu, het ritmische emplot in deze Fuga is van alle parameters uiteindelijk de meest opmerkelijke.

De aanhef van het Fugatema werd hierboven reeds aangebracht en gaat op de volgende wijze verder :

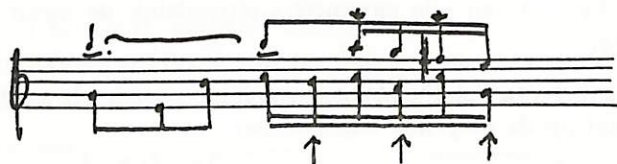
Aan dezelfde noten waaruit de zigzaggende sextakkoorden voortkwamen (f'',e'',d'',c'') in het eerste profiel van het Preludium worden nu hier melodievormende noten opgehangen; zo ontstaat een sekvens van drie partikels, over de maatstrepen heen

gedrapeerd. Men kan er bezwaarlijk omheen, me dunkt, dat dit beeld regelrecht uit de vioolpractijk stamt van waaruit het volgende dient opgemerkt te worden : de herhaalde noten worden op de snaar gefixeerd terwijl de veranderende noten telkens een andere vingerzetting krijgen. Het gevolg daarvan is dat de herhaalde noten een passievere strijkstokbeweging zullen vergen dan voor de bewegende noodzakelijk zal zijn. Voor het gehoor zal daardoor meer aantrekkingskracht worden ervaren vanwege de bewegende dan van de staande noten. Wat is nu ritmisch het geval? De staande noten komen op de relatief sterke zestienden, de bewegende op de relatief zwakke. Vanuit het zojuist omschreven gaan, bij zoverre de ophanging doorgaat, voor het gehoor de bewegende noten echter als tijdsbevestigend optreden en in de perceptie zich omgekeerd gedragen als vanuit het geschreven beeld voor handen. Dit is een ontregeling van temporele ervaring nog eens zo subtiel als wat in het Preludium plaats vond.

Wanneer men het met deze zienswijze eens kan zijn wordt het de taak van de organist deze passage, en alle analoga ervan, als het ware te spelen als een violist, d.i. niet de sterke liggende noten te benadrukken (die blijven hoe dan ook op hun plaats) maar wel een fijnzinnig elan te willen verlenen aan de bewegende.

Maar waarom dan wel eigenlijk, want is zulks toch niet vreemd aan een zeker manierisme? Vanaf de tweede maat van het antwoord kan er wellicht iets duidelijker worden. Hier volgt deze maat :

Vanuit het bovenstaande bemerkt men dat in de tweede maat-helft de onderste stem op één zestiende afstand interfereert met de bovenstem zoals aangeduid door de pijltjes; het resultaat is een soort hoketus- of interlockingwerking die de duur van drie maten overspant, waarna de steunpunten eigen aan het metrum terug de overhand krijgen, en dit ongestoord tot wanneer het Fugatema weer verschijnt. Het gevolg van genoemde ritmische ontregeling is niet alleen een denderende sensorische gewaar-

wording maar eveneens een onmiskenbare tendens tot verzelfstandiging der stemmen.

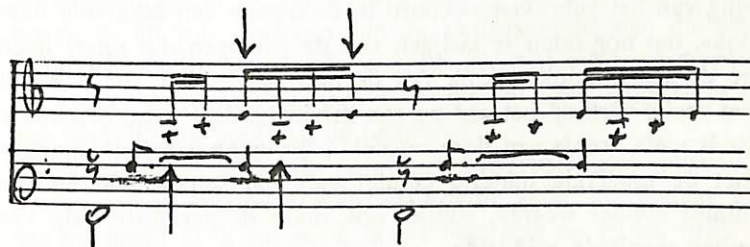
De krachtigste ondersteuning aan deze stelling geeft de componist bij het begin van de tweede geleding. Kijkt (en luistert) u maar :

De melodische tonen uit de pendel van zestiende noten in de linkerhand krijgen hier de krachtige bevestiging via de sexten in de tweede stem van de rechterhand.

Dat Bach erg tuk is op soortgelijke ontregelingen is in heel wat van zijn muziek vast te stellen.

Graag wil ik besluiten met enkele voorbeelden uit ander klavierwerk en een orkestwerk waarin deze aanleg een sterke veruitwendiging krijgt. In het eerste Preludium in C uit het eerste boek van het Welgetemperd Klavier wordt de acht-deling der halven behoorlijk aangetast in haar regelmaat doordat de gebroken akkoorden in de rechterhand de onderste toon op de derde en zesde zestiende hebben en de bovenste toon op de vijfde en achtste zestiende geplaatst is; vooral in het lage register van het stuk veroorzaakt zulks opmerkelijke fluctuaties bij de auditieve waarneming :

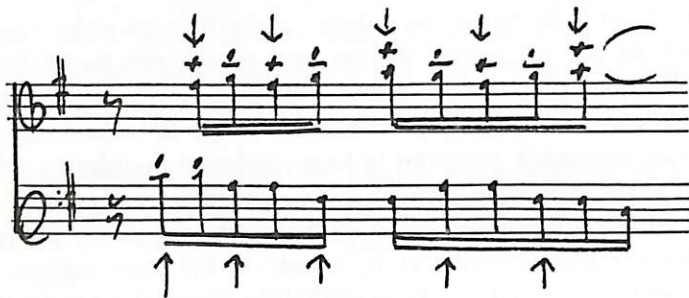
Het slot van de Kleine Fuga in d laat het volgende horen, zeven maten voor het einde beginnend :

De hectische toestand is het gevolg van een ritmische canon waarvan de module uit een gepunteerde achtste met een zestiende bestaat; de inzetsafstand der twee canonische bovenstemmen is een achtste; het metrum van drie achtsten is volkomen zoek te meer daar de bas twee maten overspant in een deling van vier en twee achtsten i.p.v. drie aan drie.

Maar m.i. het meest denderende voorbeeld van ritmische ontreddering wordt verwezenlijkt in het eerste deel van het vierde Brandenburgs Concert vanaf maat 35 e.v. :

Alle grond onder de voet wordt weggeslagen door de verschuiving van het gebroken akkoord in de bassen een zestiende naar links, om nog maar te zwijgen van de gevolgen die zoiets heeft op de samenklankwerking van de pare zestienden, die ondanks het snelle verloop het oor op een merkwaardige wijze prikkelen. Er is niets braafs aan deze muziek : dit compositorisch omgaan met de muzikale materie getuigt van een schalksheid en een humor zonder weerga, zonder ook maar de geringste hulp van buiten-muzikale middelen.

Niet voor niets dat ook Bachs orgelspel vaak de smalle ernst der vroede vaders wist te storen en hen danig op de heupen werkte.

Over Westvlaamse kosteren gesproken

Patrick ROOSE

In Biekorf, het Westvlaamse tijdschrift dat sedert 1896 de traditie op volkskundig gebied - de geest van G. Gezelle getrouw - hoog houdt, verscheen in 1924 het volgende tekstje : (1).

«Op 16n in Wintermaand 1923 overleed te Dudzele bij Brugge koster Scherpereel, geboren te Pitthem in 1842. Twee en vijftig jaar lang, was hij koster te Dudzele, en een der beste Orgelisten van West-Vlaanderen. Een goede vriend was hij van P. Vyncke, toenmaligen Onderpastor; een Kristen Vlaming van den ouden stempel, lid van de *gilde van St. Lutgardis*, een der eerste intekenaars van «*Rond den Heerd*» en van de «*Vlaamsche Vlagge*». Hij hielp destijds voor onze vlaamsche werkmansjeugd de gunstig gekende boekjes van Mgr. de Ségur ver-vlaamschen.

Met hem verdwijnt een man die gehecht was aan zijn ambt, en het als een groote eer aanzag als koster-clericus den Heer te mogen dienen. Moge zijn voorbeeld tot stichting strekken van ons hedendaagsche Westvlaamsche kosteren !

Heer *Hendrik Scherpereel*, was de vader van onze Eerw. vriend en medewerker Clemens Scherpereel, legerherder in 't bezet gebied (Aken, Lothringerstrasse, 69).

'n Zaagt ge, vroeger tijds, hier en daar te lande, te midden de stikken, d'overblijvende pracht-eeken niet, die machtig en zeegbaar, de streke versierden ? Ze wierden geveld met al de schoonheid die er in leefde en uitschoot. Hendrik Scherpereel, boven de 80 jaar, was *een* van die taaigestamde, van die zeldzame boomen uit het noorden van Brugge. Hij ook is verdwenen, en 't doet zuiver aardig hem niet meer te zien, daar waar hij zoo heerlijk zijn hoofd in de lucht stak.

Kloek van lijve, schrandere van geest, voorbeeldigen huisvader, trouwe vriend, vurige kristen, vlaamsche ziele, kunstenaar van top tot teen ! O 'k zie en 'k hoore hem nog op zijnen orgel te Dudzele ! wat ooge ! wat grepe ! wat dreunend geluid waar zijn gemoed in rilde, en waar van onder zijn gespierde vingers, 't golven van zijn herte deurespoelde. Zijnen orgel bleef zijn leven, en 52 jaar lang daar, mocht de kunstenaar dagelijks al de

beslommeringen en al 't loos gedoe van de wereld vergeten. In Hendrik Scherpereel vonden we 't roerend en 't werkend beeld van ons oude verstandige vlamingen : al die hem kenden 'n zullen hem nooit vergeten.

R. I. P.

Met *Scherpereel* wat schoone namen nog onder ons Kusters en Orgelisten van West-Vlaanderen !

Bruynooghe, Bringier, Bulcke, Cafmeyer, Clement, Danneels, De Bo, Degraeve, Delodder, Derdeyn, Desmet, Devaere, Devriendt, Diericx, Fol, Ghesquiere, Lommez, Moerman, Petit, Retsin, Schotte, Soete, Tanghe, Valckenaere, Vandenaabeele, Vandeweghe, Vanhaute, Van Houte, Van Keirsschaever, Van Steenbrugge, Vanthuyne, Vermander, Vermeulen, Verthé, Veys, Vilain, Willems, - wie gaat het aan om daar entwat over te boeken ?

A. M.» (2)

Hoewel beroerd door het romantische Westvlaams met Gezeliaanse charme, voel ik me niet geroepen om de handschoen die daar, nu reeds 70 jaar geleden, geworpen werd, op te rapen. Hooguit kan ik hier enkele losse, her en der bijengesprokkelde notities - en dan nog maar over een klein aantal van deze godgewijde orgelspelers - op een rijtje zetten. Anderzijds is de generatie die de hogervermelde kusters-organisten nog kan gekend hebben, ons in steeds hoger tempo aan het ontvallen : de wetenswaardigheden en anekdoten die in hun memorie sluimeren zouden in dit artikeltje welkom zijn... (zij mogen dit dan ook als een suggestie beschouwen).

Een eerste reactie volgde al onmiddellijk in Biekorf van dezelfde jaargang (3), door M. J. Van den Weghe, die het heeft over de onvoorstelbaar talrijke kosterfamilie waartoe hij behoorde; daarover verder meer.

Eerst keren we nog even terug naar Scherpereel, en wel met een citaat uit de immer ludieke pen van wijlen Michiel English (4). In de «dagklapper» (vaak commentaar bij de heilige van de dag) van het Brugs Parochieblad van 22 nov. 1959 schrijft hij schalks : «*Als doopnaam is Clement nog niet geheel uit de mode - aan al mijn vrienden en lezers, die Clement of Clementine heten wens ik, tussen haakjes, een feestelijke dag. Er zijn zelfs families waar de naam Clement van geslacht op geslacht overgaat. Zo*

bij onze Brugse van Caillie's. Zo bij de Scherpereel's te Dudzele, waarvan pastoor Clement Scherpereel het onlangs aftrapte te Meulebeke om, in zijn welverdiende rust, zich nog nuttig te maken te Aarsele. Zijn vader, koster Clement Scherpereel, zo vertelt men toch, zong in z'n jonge tijd, 't jaar door het Salve Regina als tweede mottet in 't lof; als hij zijn toekomstige in de kerk zag. Want het Salve Regina eindigt zijn sierlijk bewegende neumen als met een sprankelende waterval op de woorden : O Clemens ! O Pia... Nu de koster heette, zoals gezeld, Clemens; en zijn toekomstige heette... Pia !» (5).

Door de jaren heen, vooral tijdens het opzoeken van gegevens over orgels in de parochiekerken, vielen mijn blikken onvermijdelijk op namen van de - al of niet vaste - bespelers van die orgels. Gaandeweg begonnen met in de marge van mijn werkzaamheden deze kustersnamen te noteren, bemerk ik thans dat mijn «miscellanea» op een bescheiden schaal kunnen tegevoetkomen aan Biekorfs vraag «*om daar entwat over te boeken*».

De figuren waarover in het verleden reeds gepubliceerd werd, worden hier niet bijzonder uitvoerig behandeld : we zijn zo vrij doorvoor te verwijzen naar de bibliografische bronnen in de respectievelijke voetnoten.

— *Bruynooghe* : (mij geen gegevens bekend)

— *Bringier* : id.

— *Bulcke* : id.

— *Cafmeyer* : id.

— *Clement* : Een zekere Daniël Clément studeerde af in Gent bij L. Vilain, in 1925; het is niet waarschijnlijk dat hij bedoeld is; of stamde hij ook uit een kustersfamilie ?

(Niet te vereenzelvigen met resp. Edmond, Joseph en Arthur Clément die tussen 1880 en 1947 organisten waren in Anderlecht).

— *Danneels* : Zoals geweten was de vader van onze kardinaal-aartsbisschop, Mgr. Godfried Danneels, koster in Kanegem. Het is mij niet bekend of het deze familie is die in Biekorf bedoeld wordt. In 1913 was er in Kanegem een zekere D'Hooghe als organist : in dat jaar speelt hij er het nieuwe Geurts-orgel in.

— *De Bo* : (geen informatie)

— *Degraeve* : id.

- *Delodder* : id.
- *Derdeyn* : Louis (Hector ?) Derdeyn, °1827 - †1887, vestigde zich in 1846 als pianobouwer te Roeselare, en werd er eveneens muziekleraar aan het Klein Seminarie. Nadat de fabriek onder leiding kwam van zijn zoon Louis Derdeyn, °1857 - †1941, schijnt de vader alleen nog als pianoleraar werkzaam geweest te zijn.
Een ander familielid, Jan Derdeyn, °1822 - †1882, was eerst koster in Damme-Oostkerke en vanaf 1858 in Rumbleke.
- *Desmet* : Misschien zijn hier de westvlamingen (uit Ooigem) Alfons en Aloïs Desmet bedoeld, alhoewel het wat denigrerend lijkt deze grote namen onder het kosterse gilde te katalogeren. Alfons Desmet (1864-1944) was de allereerste leerling in 1879 van het Lemmensinstituut; zijn verdere carrière speelde zich volledig buiten West-Vlaanderen af : in 1887 voor enkele jaren organist aan de kathedraal van Namen en bij de Jezuïeten in dezelfde stad. Daarna orgel-leraar conservatorium Brussel, van 1903 tot 1929; van 1906 ook organist in Schaarbeek. Zijn broer Aloïs Desmet (1867-1917) studeerde eveneens aan het Lemmensinstituut, en volgde er E. Tinel op als directeur.
- *Devaere O.* : organist aan de Kortrijkse St.-Maartenskerk. Zijn zoon André Devaere, geboren in 1890, laatste leerling van E. Tinel en buitengewoon begaafd pianist, sneuvelde in september 1914; hij componeerde o.m. ook voor orgel.
- *Devriendt* : organist Menen, St.-Franciscus; speelt in 1913 de inwijding van zijn orgel.
(Er was ook een Jozef De Vriendt, organist in Velzeke (Oostvvl.), die in 1912 het orgel van Beerlegem inspeelde, en in 1914 dat te Velzeke).
- *Diericx* : organist in Poperinge St.-Bertinus; speelt in 1911 de inwijding van het orgel in Poperinge O. L. Vrouw.
- *Fol* : in Ieper was er destijds een Huis Fol-De Breyne, een muziekhandel die ook concessionaris van Gevaert-piano's was; het is me niet bekend of er kosterse in de familie waren.
- *Ghesquiere (6)* : Alfons-Remi Ghesquière (°1866 - †1962) behaalde in 1884 het diploma van koster en onderwijzer, aan de school te Torhout, en vervolgens het orgeldiploma aan het Conservatorium te Gent (bij J. Tilborghs) in 1888. In de periode 1885-90 is hij organist in de Kortrijkse O.L.

Vrouwkerk, waar hij het gedachtengoed van onderpastoor Guido Gezelle deelt. In 1890 wordt hij ook leraar aan de normaalschool te Torhout. In 1894 stapt hij over naar een bescheidener organistenpost, in zijn geboortedorp Geluwe. Dorp en kerk liggen in 1917 totaal in puin en hij wijkt uit naar Halle waar hij kapelmeester-organist wordt aan de basiliek. Pas in 1945 (79 jaar oud!) verhuisde hij naar Brugge waar hij bij familie verbleef tot aan zijn dood. Samen met een zekere V. Ghesquière (*), en zijn zoon de priester Jozef Ghesquière, verzorgt hij in 1928 de inwijding van het nieuwe orgel in zijn geboortedorp Geuwe. In 1950 (!) nog bespeelt hij het orgel te Oedelem bij de inwijding.

Jozef Ghesquière was eveneens leraar aan de koster- en normaalschool te Torhout, en was er daarna directeur tot 1948; hij was tevens muziekspecteur van het Katholiek Onderwijs.

(*) Remi's vader heette Victor, doch het is mij niet bekend of hij in 1928 nog in leven was en of hij organist was.

- *Lommez* : (geen informatie)
- *Moerman* : id.
- *Petit* : id.
- *Retsin* : Van in de tweede helft van de 16de eeuw zijn er in Vlaanderen kosterse te vinden met deze familienaam. Ik citeer hier enkel de mij totnogtoe bekende.
— J. Retsin ondertekent als «*Coster in Pitthem*» op 4 febr. 1769 een brief aan de Kortrijkse orgelmakers De Rijckere.
— Retsin, Théophile : organist Veurne St.-Walburga. Had in 1887 in Veurne een Sint-Ceciliakoor gesticht. Bespeelt het orgel in zijn parochiekerk bij de inwijding in 1909.
— Agnes Retsin (1907-1992) was koster-organiste in Sint-Baafs-Vijve.
* (gegevens over deze familie worden verzameld door Br. André Retsin, Sint-Jozefstraat 6, 9041 Oostakker, tel. 09/251.12.81).
- *Scherpereel* : cfr. supra. Merk op dat hij in Biekorf (7) Hendrik Scherpereel heet, en dat M. English (cfr. supra, inleiding) hem Clement noemt. Een vergissing, of heeft English de waarheid een duwtje gegeven om zijn geestig verhaaltje te doen kloppen ?

H. Scherpereel was in Duízele de bespeler van het unieke Hooghuis-orgel dat zich daar sinds 1873 bevindt, en dat binnenkort als monument zal beschermd worden. Uit archiefteksten van de kerk blijkt dat de organist een beduidende inbreng gehad heeft in het ontwerp van dit nieuwe instrument (8).

Een zekere Florent Scherpereel was tot in 1991 koster-organist in de St.-Amanduskerk te Wingene.

- *Schotte* : In de kerkrekeningen van Bellegem vinden we dat Petrus Schotte «*orguel speelder deezer fabriek*» 12 gulden ontvangt voor het bespelen van het orgel en dat hij daarnaast nog 7 gulden krijgt : *Aen denzelve over het doen eenigte reparatien aen dito orgel ...*» (9)

Tien jaar later wordt Petrus Schotte alleen nog betaald voor het vegen van de kerk en is het kostersambt in handen van zijn zoon Johannes.

Op een orgelpijp van het orgel te Bekegem is de volgende inscriptie te lezen «*Modest Schotte, orgelmaker te Kortrijk, 1891, 21 oktober, herstelt dit orgel*». (10) Wellicht was deze orgelhersteller (van wie overigens weinig werk bekend is) een familielid (zoon ?) van voormelde Schottes : Bellegem is een deelgemeente van Kortrijk.

Op een orgelpijp van het orgel te Bekegem is de volgende inscriptie te lezen «*Modest Schotte, orgelmaker te Kortrijk, 1891, 21 oktober, herstelt dit orgel*» (10).

Vermeldenswaard is dat op een andere pijp in datzelfde orgel een inscriptie staat «*De Vriese, koster, St.-Jacobskapelle*»; het lijkt wel dat koster af en toe eens orgelmaker speelden.

- *Soete* (11) : Deze familie, die in aantal koster slechts haar equivalent heeft in de familie Van den Weghe (zie verder), kent vooreerst al negen generaties koster; vertrekkend van Willem Soete krijgen we van vader op zoon :

- (1) *Soete* Willem (1640-1727), koster in Lendeledede
- (2) Jan (1670- ?), koster in Marke :
Had 2 zonen koster, de oudste volgde grootvader Willem op in Lendeledede (zie verder); we volgen eerst de tweede zoon om de lijn van 9 op te bouwen.
- (3b) Jan-Baptist (1711-1760), koster in Marke en Oekene
Had 3 zonen koster (zie verder); we volgen echter weer de jongste.

(4c) Jan-Baptist (1748-1804), koster en bakker in Marke

(5) Petrus-Ignace (1778-1856), koster in Marke

(6) Pieter (1812-1862), werd koster in Uitkerke

(7) Jozef (1861-1914), in Uitkerke, dan Aartrijke

(8a) Emiel (zie verder)

(8b) Jozef (1894-1965), koster in Aartrijke

(9) Walter (1930-1968), koster Oostende St.-Jozef

Met het overlijden van Jozef (7) op tweede kerstdag 1914, trad zijn zoon Emiel in zijn plaats te Aartrijke, gedurende de oorlogsjaren. De tweede zoon, Jozef (8b), een talentvol musicus, was gevlucht naar Nice, waar hij aan de kost kwam met het geven van pianolessen. In 1919 nam hij de plaats aan de klavieren van het Fr. Loncke-orgel (1909) te Aartrijke over van Emiel en vervulde deze taak tot in 1951. Op professioneel vlak was hij erg gewaardeerd en bracht het daarbij tot voorzitter van de kosterbond.

Zijn zoon Walter (9) zette als laatste de traditie voort : na een opleiding aan de kosteresschool te Torhout werd hij koster in de Sint-Jozefskerk te Oostende, waar hij echter op 39-jarige leeftijd overleed.

Benevens deze tak kan men, weerom vertrekkend van stamvader Willem Soete, ook nog een zeven-geslacht opbouwen van Lendeledede koster :

- (1) *Soete* Willem (cfr. sup.)
- (2) Jan (cfr. sup.)
- (3a) Willem (1707-1786), koster in Lendeledede
- (4) Jan-Baptist (1730-1800), koster in Lendeledede;
een broer van hem, Karel, is ook koster geweest
- (5) Frans (1774-1841)
- (6) Ivo (1808-1860)
- (7) Karel (1842- ?)

En tenslotte nog een paar enkelingen :

- (4a) Jacobus Soete (1739-1788), zoon van Jan-Baptist (3b), koster in Marke
- (4b) Pieter Soete (1743-1791), eveneens zoon van Jan-Baptist (3b) en eveneens koster in Marke
- Lodewijk Soete, overl. 1877, andere zoon van Pieter (6), en eveneens koster in Uitkerke.
- *Tanghe* : (geen informatie)
- *Valckenaere* : id.

- *Vandenabeele* : (We nemen aan dat hier niet Cyrille Van den Abeele bedoeld is, de bekende organist van de Sint-Niklaas-kerk in Gent).
- *Vandenweghe* : De schrijver van het artikel in Biekorf (12), M.-J. Van den Weghe, stelt een genealogie op van zijn familie, die vertrekt bij Laurens Van den Weghe, koster in Dadizele in... 1637! Een van diens zonen werd koster te Passendale en stichtte er een geslacht waarvan de laatste afstammeling aldaar nog steeds koster was in 1924. Een andere tak werd geënt in Moorseele, en bleef er koster leveren tot in de 19de eeuw; ondertussen was die tak reeds uitgewaaid naar meerdere parochies (Ledegem, Kachtem, Sint-Eloois-Winkel e.a.). Als familieleden die in 1924 nog actief waren als koster vernoemt de schrijver verder : Victor Van den Weghe, koster in Lowingen (= Luigne), alsook zijn eigen broers Achiel (in Roeselare, St.-Amandus), Jan (in Lichtervelde) en Maurits (in Wingene).
- *Vanhaute* : Constant Van Haute, geboortig van Kortemark, was eerst een tijdlang orgelist in Engeland, en vanaf 1866 in Ardoois; hij overleed in 1910. Hij was in 1879 de stichter en eerste voorzitter van de orgelistenbond van West-Vlaanderen. Hij gaf verschillende orgelwerken uit. Zijn zoon Jozef Van Haute volgde hem op te Ardoois. Een andere zoon, dichter priester Delfien Van Haute, was ook muzikaal begaafd. Nog een andere zoon, Jules, was de vader van Albert Vanhaute (1915-1982), voormalig organist van de Kortrijkse Sint-Maartenskerk; zijn gedachtenis zal nog levendig zijn onder de huidige Westvlaamse organisten, waarvan er vele onderricht van hem kregen in het Kortrijks stedelijk Conservatorium. Albert Vanhaute was leerling van Flor Peeters, achtereenvolgens in het Lemmensinstituut en het Gentse Conservatorium. Hij verzorgde de inspelings van een 20-tal Loncke-orgels.
- *Van Houtte, Louis* : Bespeelt - nog als student - in 1886 het nieuw Ch. Anneessensorgel in het Lemmensinstituut te Mechelen, waar hij later afstudeert. Was tot ca. 1930 organist in de Ieperse St.-Maartenskathedraal, en vervolgens in de hoofdkerk St.-Vedastus te Menen. Tussen 1911 en 1937

- heeft hij talloze J. Anneessensorgels ingespeeld.
- *Van Keirsschaever* : organist van de Brugse kathedraal. Ons zijn twee inspelings bekend : Brugge, St.-Salvator-kathedraal, 1901, en Brugge St.-Lodewijkscollege, 1903.
- *Van Steenbrugge* : organist in Wervik; bespeelt in 1913 het orgel in zijn kerk bij de inwijding.
- *Vanthuyne* : (geen informatie)
- *Vermander* : Volgens een mededeling van R. Deruwe zijn er in het Brugse nog nakomelingen van deze familie; het is ons (nog) niet gelukt verdere inlichtingen te bekomen.
- *Vermeulen* : (Er is thans nog Guido Vermeulen, koster in Zonnebeke, en vorser naar de devotie rond St.-Antonius Abt).
- *Verthé* : (geen informatie)
- *Veys, Alfons* : organist Menen, St.-Jozef; bespeelt in 1911 het orgel in zijn parochiekerk bij de inwijding.
- *Vilain, Léandre* : is een beetje een vreemde eend in de West-Vlaamse bijt; hij was een Waal uit Trazegnies (°1866) en voltooide in 1899 zijn studies aan het Brusselse Conservatorium. Van 1902 tot 1931 was hij orgelleraar aan het Conservatorium te Gent. Van 1890 tot aan zijn dood in 1945 was hij organist aan de Oostendse St.-Petrus & Pauluskerk alsook aan het Oostendse Kursaal : hij is dus bezwaarlijk onder de gewone «koster» te rangschikken. Hij heeft - uiteraard - een heel aantal nieuwe orgels mogen inspelen (13).
- *Willems* : (geen informatie).

Ik kan van de gelegenheid gebruik maken om hier enkele (West-vlaamse) namen toe te voegen, weliswaar van organisten die ten dele na 1924 op het voorplan kwamen, en misschien daardoor in Biekorf nog niet vermeld werden :

- *Berden, Joseph-François* : °1916 - †1987. Van 1928 tot 1981 organist aan de Oostendse Sint-Jozefkerk. Hij kreeg zijn eerste onderricht van zijn grootvader Alphonse Verschelde, die tot 1930 organist aan de «Kapucijnerkerk» in Oostende was; hij studeerde af aan het Lemmensinstituut (1936) en daarna aan het Brussels Conservatorium (14). Hij stond ervoor bekend zich nogal eens op het pad van de «lichte muziek» te begeven.

- *Cornelis, Jacques Auguste* : behaalde zijn diploma aan het Lemmensinstituut tijdens de eerste wereldoorlog; hij was leraar aan het Conservatorium en aan het Atheneum te Brugge alsook aan het Blindeninstituut in dezelfde stad. Tevens was hij er organist van de basiliek van het Heilig Bloed. Er zijn ons een tiental plaatsen bekend waar hij een nieuw orgel inspeelde.
- *De Meester, Albert* : °1906 - †1991; als laureaat van het Lemmensinstituut trok hij eerst naar Ierland; hij kwam met zijn groot gezin terug naar Brugge en was er leraar aan het instituut Spermalie (blinden); hij was kathedraalorganist in dezelfde stad tot 1952. Kanunnik E. de Jaegher, de «orgel-deskundige» van het bisdom in de eerste decennia van deze eeuw, was een oom van De Meester.
- *De Muynck, O.* : organist in Nieuwpoort; speelt de inwijding van zijn orgel in 1927.
- *Hanouille, Joseph* : behaalde diplomas aan het Lemmensinstituut (1912) en aan het Brussels conservatorium; was vanaf ca. 1930 organist van de Sint-Maartenskathedraal te Ieper. Hij heeft tussen 1927 en 1939 talloze J. Anneessensorgels ingespeeld. Hij was directeur van de Roeselaarse muziek-academie tot 1964. Zijn zoon-priester Paul Hanouille (°1925) is een bekend koorleider en is diocesaan verantwoordelijke voor de kerkzang.
- *Isebaert, Albert* : organist van de St.-Vedastuskerk te Menen. Bij ons weten heeft hij drie orgels in Menen ingespeeld : 1911, St.-Jozefskerk, 1913, St.-Franciscuskerk, en veel later, in 1932, in het Bisschoppelijk College St.-Aloysius.
- *Roose, Bruno* : °1862 - †1935. Koster in Eggewaartskapelle en dan in 1883 koster in Rumbekke tot in 1928. Kwam uit een kosterfamilie : zijn grootvader was reeds in dienst te Klerken in 1818.
(Niet verwarren met zijn naamgenoot Bruno Roose, °1824 - †1861, een priester-leraar die ook organist was; vanaf 1849 leraar aan het Klein Seminarie te Roeselare).
- *Seghers, Ildefons* : † 1940; organist en beiaardier in Roeselare.
- *Vanheule, Camiel* : †1958; was eerst schoolmeester in Bellegem, koster in Bredene en laatst in Moorseele (vanaf 1918). Zijn zoon Julien Vanheule (°1908), was koster in Rumbekke vanaf 1928 (15).

Een andere zoon, Louis Vanheule (°1910 - †1983), was de bekende pastoor en verdienstelijke heemkundige in Izenberge. Zijn jongste zoon Gustaf was koster in Roeselare, H. Hart.

Wat kan er over de koster-organist nog meer gezegd worden dan dat hij tot een uitstervend ras behoort? Mijn eigen nakomelingen hebben - ook als amateur-musici - alvast niet de ambitie zich tot het kosterdom te bekeren, en daarmee mag ik me - samen met gestaag schaarser wordende collega's - zowat de status van «De laatste der Mohikanen» aanmeten. Het zij zo, ofte Amen.

1. A. M., onder rubriek «Mengelmaren», in Biekorf, jg. XXX/1, jan. 1924; blz. 23-24.
2. A. M. is ongetwijfeld Alfons Mervillie (1856-1942), die in zijn jongere priesterloopbaan promotor was van een soort Westvlaamse orgelbeweging. Als autodidact componist droomde hij van een versmelting van het gregoriaans en de Bachstijl, synthese die hij niet kon verwezenlijken wegens een te rudimentaire kennis. (Wijlen Herman Roelstrate heeft ooit een poging ondernomen om enkele van Mervillie's composities gebruikswaardig te maken, w.o. hymnes en fuga's op gregoriaanse themas en een bundel kleine voor- en tussenspelen).
3. M.-J. Van den Weghe : «Een oude Vlaamse kosterfamilie», in Biekorf, jg. XXX/8, aug. 1924; blz. 169-176.
4. Michiel English (°1885 - †1962). Geboren te Brugge als zoon van een Ierse inwijkeling die daar een kunstborduuratelier had. Zijn oudere broer Joe, kunstschilder, is een van de vereerde IJzerhelden die in 1918 sneuvelde. Michiel was na zijn priesterwijding enkele jaren leraar, maar werd in 1919 wegens vlaamsgezindheid verwijderd. Daarna was hij ceremoniemeester in de Brugse kathedraal en van 1933 ook archivaris van het bisdom, tot aan zijn dood. Door lic. Maria Vancaillie wordt hij treffend getypeerd met «Wars van alle moodoenerij, recht voor de vuist, wees hij op de vele prullerij en de wansmaak in tal van Westvlaamse bidplaatsen».
5. E. H. Clement Scherpereel : °1881 - †1974.
6. Tijdschrift «Familia Denys», jg. III/8, jan. 1969 : genealogie en biografieën / kinderen van V. Marques-Denys : blz. 16-17, onder B) Clementine-Sophie Marques, echtgenote van A. R. Ghesquière, vindt men een biografie van deze laatste.
7. Zie noot 1.
8. Gh. P. & P. R. : «Bouwstenen : Dudzele, parochiekerk St.-Pieters' Banden, Contract voor de bouw van een nieuw orgel door Louis Benoit Hooghuys, 1872», in Orgelkunst, jg. VI/4, dec. 1983, blz. 38-44.
9. G. van Betsbrugge : «Geschiedenis van het Loretorgel in de Sint-Amanduskerk in Bellegem», in De Leiegouw, jg. XXXV/3-4, nov. 1993; blz. 309-336.
10. A. Fauconnier & P. Roose : orgelinventaris «Het Historisch Orgel in Vlaanderen», deel IV/a, uitg. Bestuur voor Monumenten en Landschappen, Brussel 1986; zie blz. 533.
11. De gegevens over de familie Soete zijn op vraag van R. Deruwe verzameld door ir. A. Soete te Blankenberge. Ik wens hierbij de heer Deruwe, ere-organist van de Brugse Kathedraal, te bedanken voor het mij ter beschikking stellen van deze gegevens.

12. Zie noot 3.
13. N. Hostyn: «De orgelkunstenaar Léandre Vilain», in *Ostendiana*, jg. IV, 1982, blz. 39-49 + ill.
14. Jean-François Berden: «Een ziel in het orgel» (over zijn vader Joseph-François Berden), in *Muziek & Woord* (BRT-Radio 3), nov. 1992, blz. 10.
id.: «L'Organiste Joseph François Berden au Grand Orgue de la BRT 3», in *L'Organiste*, jg. XXIV, nr. 96, 1992/4; blz. 259-263.
15. «De kosters te Rumbek», in *Handelingen v.d. Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk*, nieuwe reeks, deel XL, 1973; blz. 125-164.

Mededelingen

Orgelinterpreet: «gespecialiseerd» of «polyvalent» musicus?

Toulouse biedt als centrum hoger muziekonderwijs en vanuit een rijk en verscheiden erfgoed aan orgels aan de toekomstige professionele organisten een nieuwe structuur van hoger onderwijs aan, waarvan de pedagogische doelstellingen zijn:

- een orgelonderricht, geconcentreerd op één componist per trimester, op geëigende instrumenten en bekroond met een intensieve stage onder leiding van specialisten;
- een aanvullend onderwijs op een ander klavierinstrument, aangepast aan de bestudeerde periode: clavecimbel, clavichord, piano-forte, moderne piano;
- andere vormingselementen, algemene en specifieke analyse, schriftuur, kunstgeschiedenis, instrumentenbouw en estetica...

Programma 1994-'95, januari - maart: C. Franck; april - juni: J.S. Bach; oktober - december: F. Couperin; januari - maart '96: N. Bruhns, D. Buxtehude; - april - juni '96: J. Alain.

Rond de kernprofessoren M. Bouvard en W. Jansen komen voor de stages van de blokken achtereenvolgens L. Robillard, J. Ferrard, J.Y. Hameline, A. Marcon, M. Radulescu, M.C. Alain en G. Guillard.
Inlichtingen: Centre d'Etudes Musicales Supérieures, 17, Rue Larrey, 31000 Toulouse, Tel. 61.22.28.68, Fax 61.11.31.18.

Orgelfestival Limburg 1994

In de periode van 30 juli tot 14 augustus 1994 zal voor de derde maal het Orgelfestival Limburg (Nederland) plaats vinden.

Het festival begint met een open orgeldag op 30 juli waarbij een groot aantal historische orgels te bezichtigen en te bespelen zijn. Verder zijn er gedurende twee weken dagelijks orgelconcerten, verspreid over de hele provincie, door internationale en nationale concertgevers.

Er zijn 2 verschillende orgelbustochten in de Euregio Maas-Rijn, n.l. een tocht in Belgisch Limburg en Luik en een andere tocht in de Eifel Rondom Aken, eindigend bij het nieuwe Klais-orgel in de Dom van Aken.

Een orgelwandeltocht langs diverse historische orgels te Maastricht staat ook op het programma. Tenslotte zijn er enkele lezingen o.a. in de abdijen van Steinfeld (Eifel) en Rolduc.

Het Limburgs orgelfestival wordt afgesloten te Meerssen met een concert voor orgel en symfonieorkest (o.a. Haydn en Poulenc).

Inlichtingen: Stichting S.O.L. Hoolstraat 1, 6129 CK Urmond, Ned.

4de Europees concours A. Guilmant te Boulogne s/Mer

Van 30 september tot 2 oktober 1994 heeft in de kathedraal «Notre-Dame» te Boulogne-sur-Mer, het 4de Europees concours Alexandre Guilmant plaats. Het programma bestaat uit verplichte werken van Guilmant, Buxtehude, Bach, Brahms en Duruflé.

De jury bestaat uit A. Heurtematte (Parijs, St.-Gervais), S. Rétaux (St.-Omer, kathedraal), M. Alabau (Parijs, St.-Séverin), V. Leroy (Arras, kathedraal) en F. Lombard (Calais, Saint-Pierre).

Inlichtingen: Domaine Musiques/Agence de l'Orgue, Région Nord-Pas de Calais, 2, Rue des Buisses, 59800 Lille, Fr.

Zomeracademie: de kunst van de organist-begeleider

Hoe een lied begeleiden, opsmukken, commentariëren en activeren om te komen tot improvisatie? Liedereren, koralen en repertoirestukken worden gedurende een week bestudeerd onder de leiding van Michel Alabau, François Bocquet, Francis Jacob en Vincent Leroy, van 10 tot 17 juli 1994.

Inlichtingen: Domaine Musiques/Agence de l'Orgue, Région Nord-Pas de Calais, 2, Rue des Buisses, 59800 Lille, Fr.

Inventaris van orgels te Brussel

Jean-Pierre Felix kondigt de publikatie aan van een «Inventaire des orgues» te Brussel, aangevuld met een historische schets en persoonlijke commentaar.

Inlichtingen: Jean-Pierre Felix, «Le Pré Frambay», 1367Autre-Eglise.

Orgelseminarie van Wallonië 3-11 augustus 1994

De tiende uitgave van het Waals Orgelseminarie zal gewijd zijn aan de Franse en de Nederlandse orgelscholen van de 17de en de 18de eeuw en heeft plaats in het kasteel van Hélécine en op nieuwe en historische orgels te Jodoigne, Thorembais-les-Béguines, Leuven, Bossut en Huppaye. Michel Bouvard, Peter van Dijk en Jean Ferrard geven lezingen en cursussen. Daarnaast is er een excursie naar historische orgels.

Inlichtingen: Troonstraat 200, 1050 Brussel.

Open dag pijporgel van het Tilburgs conservatorium

Op zaterdag 7 mei a.s. organiseert het Brabants Conservatorium te Tilburg van 9.30 - 17 uur een Open Dag voor Orgel.

De dag omvat o.m. een lezing over de Brabantse orgelcultuur door Ad van Sleuwen, een openbare les, gegeven door Bram Beekman, een excursie naar enkele belangrijke Brabantse orgels en een bezoek aan orgelbouwer Pels & van Leeuwen in 's Hertogenbosch.

Inlichtingen: Brabants Conservatorium, Kempenlaan 27, 5022 KC Tilburg, Nederland. Tel. 00-31-13-367755.

Michel Chapuis 30 jaar organist te Saint-Séverin, Parijs

De bekendheid van het orgel van Saint-Séverin te Parijs is gebaseerd op drie gegevens: het merkwaardige werk van de orgelmakers Alfred Kern en Philippe Hartmann, het talent van de organisten Michel Chapuis, Francis Chapelet, André Isoir en Jean Boyer en de wil van de clerus van Saint-Séverin om het orgel een volwaardige liturgische rol te laten spelen in de parochiale gemeenschap.

Deze gelukkige samenloop van omstandigheden is de aanleiding tot de organisatie van een orgelfestival onder de naam «Les Quatre Saisons de l'orgue de Saint-Séverin». Concerten, een tentoonstelling en een colloquium over Alfred Kern en een nationale organistendag worden georganiseerd.

Inlichtingen: «Plein-Jeu & Résonance», 3 Rue des Prêtres, 75005 Paris.

15de Internationale orgelcursus oude Spaanse muziek

Ter gelegenheid van de 350ste verjaardag van J.B. Cabanilles (1644-1712) zal vooral het werk van deze componist in de cursus behandeld worden. De deelnemers kunnen nochtans werk van andere Spaanse meesters voordragen. De cursus heeft plaats van 19 tot 29 juli 1994 te Montblanc en Torredambarra.

Inlichtingen : M. Mas, apartat de correus 531, 43200 Reus (Tarragona), Spanje.

Goteborg, Int. Orgelfestival 10 - 20 augustus 1994

Een internationaal orgelfestival en een academie worden georganiseerd door de universiteit van Goteborg, Zweden. De eerste vijf dagen zijn geconcentreerd op het noordduitse repertoire en op de tabulatuur-praktijk in de 17de eeuw. Tijdens de tweede groep van vijf dagen zal de aandacht vooral gericht zijn op de uitvoeringspraktijk tijdens de 19de eeuw, met de behandeling van werk van Mendelssohn, Brahms, Liszt en Franck. Meerdere orgels zijn beschikbaar. Twee ervan staan speciaal in de kijker : het orgel (21 registers) in middentoonstemming van John Brombaugh in de Hagakerk en het «Father» Willis-orgel (29 registers) van 1871 in de orgelzaal van het instituut voor muziek en muziekwetenschap van de universiteit te Goteborg.

Lezingen, workshops, meesterkursussen en recitals worden gegeven door een select internationaal gezelschap.

Inlichtingen : Musikhogskolan vid Goteburgs universitet, P.O. Box 5439, 402 29 Goteborg, Sw.

Agenda

A P R I L

- zo 24 15u.30 Denderleeuw, St.-Amanduskerk, Edward De Geest
15u.30 Tongerlo, abdijkerk, W. Claeys
do 28 20u. Brussel, Paleis voor Schone Kunsten,
clavecimbelrecital Gustav Leonhardt (NL)
vr 29 20u. Zomergem, dekanale kerk, E. De Geest m.m.v. vocaal
ensemble en koperkwintet

M E I

- zo 01 15u.30 Tongerlo, abdijkerk, K. Hollants m.m.v. K. Van Laethem,
sopraan
zo 08 15u.30 Denderleeuw, St.-Amanduskerk, Bert Lassing (NL)
18u. Watervliet, historisch orgel, Eric Hallein
zo 15 15u.30 Denderleeuw, St.-Amanduskerk, Peter Thomas
di 17 20u.30 Antwerpen, St.-Jozefskerk, Firmin Decerf
zo 22 15u.30 Tongerlo, abdijkerk, Stanis Deriemaecker
19u. Lembeke, St.-Egidiuskerk, Edward De Geest m.m.v.
Houtblazerskwintet van de Muziekkapel van de Gidsen
di 24 20u.30 Antwerpen, St.-Jozefskerk, Jan Hora (Tsch)
zo 29 20u. Oostkamp, St.-Pieterskerk, inspelingsgerestaureerd orgel,
Chris Dubois
ma 30 20u. Brussel, O.-L.-Vrouwekerk Laken, Jean Boyer (F)

J U N I

- zo 05 18u. Watervliet, historisch orgel, A. Meisner (D)
di 07 20u. Brussel, Paleis voor Schone Kunsten,
Clavecimbelrecital Christophe Rousset

J U L I

- vr 01 20u.30 Brugge, St.-Salvatorskathedraal, «In Memoriam-concert
Koning Boudewijn I»: Requiem G. Fauré, m.m.v.
I. Michiels, orgel
do 07 20u. Gent, St.-Baafskathedraal, Edward De Geest
vr 08 20u.30 Brugge, St.-Salvatorskathedraal, Magnus Jacobs (D)
vr 15 20u.30 Brugge, St.-Salvatorskathedraal, Kamiel d'Hooghe

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk
- Drukkerij Van Geertruyen - Asse